



# Podkarpatská Rus

Časopis Společnosti přátel Podkarpatské Rusi

4|2021

O rusínské kultuře v Knihovně Václava Havla | Vzpomínka na návštěvu TGM v Užhorodě | České a slovenské stopy na Podkarpatsku | Úspěšná producentka s rusínskými kořeny | Co vysílal Radiojournal na Podkarpatské Rusi | Nikola Šuhaj a Koločava dnes | Počátky čs. soudnictví na PR | Před sto lety se narodil Jaromír Hořec | Prešovské Divadlo Viola o biskupu Gojdičovi

## Čas se nezastavil

Máme za sebou těžký rok. Ale v lecčems i plodný. Získali jsme větší pokoru k životu, který nás může překvapit nečekanými pohromami. Naučili jsme se lépe komunikovat online a sledovat své bližní, svět i kulturu na počítačích a tabletech. Zvykáme si na nový, byť někdy stísněný časoprostor.

I v obtížných podmínkách se v uplynulém období vykonalo mnoho dobré práce také v naší oblasti. Pravda, některé akce se zrušily, jiné odložily, ale rusínské a podkarpatské téma je ve veřejném prostoru stále přítomné. Zvláště v minulých dvou či třech letech se otevřel prostor pro významné aktivity s přesahem do dnešních dnů. K výročí spojení mladé Československé republiky s regionem Podkarpatská Rus se uskutečnily podnětné odborné konference a semináře, pořádaly výstavy, vycházely knižní publikace, studie a materiály v médiích. Od inspirativní mezinárodní konference *Čtvrtstoletí spolu*, kterou v roce 2018 uspořádal Národní archiv ČR a výstavy v Národní knihovně *Spřítznění volbou* se konala řada dalších akcí. Třeba Národní muzeum uspořádalo na Vítkově výstavu *Podkarpatská Rus - součást našich dějin*, kde představila Podkarpatsko v dobových souvislostech. Akademie národnostních menšin ve spolupráci se SPPR připravila Kulatý stůl na historické téma *Podkarpatská Rus a Rusíni v Československu a českých zemích*. V Knihovně Václava Havla se letos v říjnu na večeru nazvaném *Hledání kořenů* hovořilo o rusínské kultuře v českých zemích, časopis *Babylon* věnoval tomuto tématu celou přílohu.

V této souvislosti je přínosné, že při přípravě podobných aktivit jsme získali kvalitní spolupracovníky, především historiky, kteří se specializují na dějiny Podkarpatska, například Jiřího Plachého, Davida Hubeného, Petra Placáka, Lukáše Babku či Ondřeje Štěpánka. S většinou z nich je naše organizace i nadále v kontaktu, přispívají do časopisu *Podkarpatská Rus*, a nebyť pandemie, patrně by se podíleli i na našich akcích, besedách aj. Věříme, že je a mnohé další v blízké budoucnosti uvítáme na besedách či výstavách. A také vás, naše členy a příznivce. Přejeme všem dobrý rok 2022.

AGÁTA PILÁTOVÁ



Zasněžený Siněvir

Zdroj: archiv Jany Rajčínec

## Najít domov v Česku Trnitá cesta s dobrým koncem

**Asi před dvěma lety přistál v mé e-mailové poště dopis. Prosba o pomoc. Mladá krajan-ka ze Zakarpatí, matka dvou dětí, by se ráda usadila v Česku. V původní vlasti se rozvedla s manželem Ukrajinцем a zamířila do země, kde, jak doufá, se jí bude dařit lépe. To ještě netušila, že na nový domov má jakýsi nepsaný, ale při ustíhém jednání úřadů historicky nadějný nárok...**

### Je to obtížné

Zatím se jí tu však nedaří získat trvalý pobyt. Trvá to už tři roky, jednání s úřady je zdlouhavé, navíc ztížené jazykovou bariérou. Přesto, že se vdala za občana ČR, absolvovala jazykové kurzy češtiny a aktivně se zapojuje do veřejného života v obci, kde žije. Zůstává stále ukrajinskou občankou, její děti, které má s prvním manželem, samozřejmě také. Navštěvují tu však českou školu, dcerka Veronika chodí dnes do šesté třídy, syn Andrej do druhé třídy základky.

Mladá žena se jmenuje Miroslava Čížková, má vysokoškolské vzdělání (tituly Bc a Mgr.), jež jí bylo v Česku oficiálně uznáno), v okolí bydliště získala práci nejprve jako asistentka pedagoga (v tomto oboru absolvovala i kvalifikační kurs v ČR s osvědčením Ministerstva školství), poté začala působit jako učitelka mateřské školy.

Ale titul netitul, při vyřizování žádosti i jakémkoliv úředním jednání v jazyce, který dosud plně neovládla, byla bezradná, často nevěděla, kam se obrátit.

V této chvíli se jí na žádost přátel, kterým není její osud lhostejný, ujala kamarádka v místě bydliště, energická a rázná ekonomka Jindra. Chodila s ní po ministerských kancelářích, pomáhala sepsat žádosti, navštěvovala archivy.

### Proč archivy?

Ukázalo se totiž, že Miroslava má proti jiným uchazečům o trvalý pobyt v Česku přece jen jistou výhodu. Je totiž příbuznou, přesněji pranečeteří proslulého kytarového virtuosa Štěpána Raka. Vasilina Slivková, biologická maminka Štěpána Raka, je její prababička.

*Pokračování na straně 3*

## POZVÁNKA

Zveme vás na vernisáž výstavy obrazů malířky **Olgy Vargové Doležalové** 1. února 2022 v 17 hodin v galerii **Domu národnostních menšin v Praze 2, Vocelova 3**

Výstava potrvá do 20. 2. Změna vyhrazena podle epidemické situace.

# Hledání kořenů v Knihovně Václava Havla

Ze společné iniciativy spolku Babylon a Společnosti přátel Podkarpatské Rusi se 7. října 2021 uskutečil v Knihovně Václava Havla v Praze literární a diskusní večer *Hledání kořenů*. Byl věnován současné rusínské literatuře a kultuře vůbec, a jejím podobám v českých zemích.

Na začátku zazněla báseň Jaromíra Hořce inspirovaná Podkarpatskem. Úvodní slovo Petra Placáka připomnělo historické souvislosti soužití Rusínů a Čechů; hovořilo se o rusínských inspiracích v české kultuře, o aktivním zájmu mladých vědců, badatelů či studentů o rusínská témata, o významu kultury národnostních menšin pro majoritní společnost, o současné literární tvorbě i odborných publikacích.

S moderátorem Petrem Placákem pak diskutovaly studentky Anna Termerová z PF UK, Veronika Špalková Kuželová z PedF UK a Anna Pismak ze Západočeské univerzity o motivech, které je nasměrovaly k výběru rusínských témat pro studentské a absolventské práce. S Tomášem Pilátem si pak povídaly další účastnice panelové diskuse – Irina Malinová, Jana Šteflíčková a Bára Zavadilová. Vyprávěly o dojmech a poznatcích, které tyto tři mladé ženy (všechny mají rusínské kořeny) získaly při návštěvách v rusínských obcích na Podkarpatsku a na východním Slovensku. Mluvily také o svých textech: Irina Malinová o studii *Skejuš, Skejušané, Skejušan*, Bára o literární reportáži *Má rusínská vyššivanka*, kterou nedávno vydala SPPR. Do debaty se zapojilo i publikum. Večer obohatily rusínské písničky v podání malé skupinky souboru Skejušan v čele s Kateřinou Romaňákovou. Patří jim díky a uznání, že se v koronavirovém nečase obětavě vydaly z Chmutova do Prahy.

Sál Knihovny Václava Havla byl zcela zaplněn, večer se velice vydařil; nikomu nevadilo, že u vchodu se kontrolovaly certifikáty a všichni měli na tváři respirátor. Samozřejmě kromě zpívajících Skejušanek, moderátorů a diskutujících paní a dívek.

ap



Irina Malinová a Bára Zavadilová vyprávějí o svých rusínských kořenech, moderuje Tomáš Pilát



Na večeru zazpívaly členky souboru Skejušan

Foto Jan Coplík

## První cesta vedla na Podkarpatsko

Na sklonku letošního roku zemřel slavný český cestovatel a spisovatel Miroslav Zikmund. Svě sto třetí narozeniny už sice oslavit nestihl, ale dožil se požeňnaného věku. A především – spolu s přítelem a souputníkem Jiřím Hanzelkou zanechal po sobě dílo, které nás trvale obohacuje a inspiruje. Stejně jako osobní příklad talentovaných, pracovitých

a nezdolných mužů s pevným charakterem.

V televizi i novinových článcích věnovaných Zikmundově památce novináři zmiňovali, že první velkou cestu podnikl jako šestnáctiletý chlapec, když se s mladším bratrem a kamarádem Vaškem vydal vlakem na Podkarpatskou Rus. Na výpravě si pečlivě vedl deník, který se zachoval. Sám na tuto cestu

nejednou vzpomínal, a také na to, jak právě tady prvně vstoupil na zahraniční území. Překročil hranici s Polskem a dětsky se radoval: „Jsem v cizině!“ Podařilo-li se nám získat text Zikmundova mladického deníku, rádi jej uveřejníme. Byl kdysi publikován, nebo alespoň jeho částí. (Neví někdo z našich čtenářů, kde bychom ho našli? Prosíme, poradte!) **ap**

## Státní vyznamenání pro Jana Horala

Při příležitosti výročí vzniku samostatného československého státu 28. října 2021 bylo oznámeno, že prezident republiky udělil in memoriam *Janu Horalovi*, rodáku z Podkarpatské Rusi, státní vyznamenání – medaili Za zásluhy I. stupně za zásluhy o stát v oblasti kultury.

Jan Horal byl renesanční osobností. Šíře jeho zájmů byla rozsáhlá, zasahovala do rozmanitých oblastí společenského života. Celý život pomáhal válečným veteránům, zvláště čs. letcům v řadách Britského královského letectva (RAF), za což byl oceněn vysokými vyznamenáními Velké Británie a Francie, český ministr obrany mu udělil Zásluhový kříž I. stupně.

Měl také řadu aktivit v Praze a v jižních Čechách, zvláště v Českém Krumlově. V Praze se mu podařilo vybudovat na Strážkově Hotel Duo, který se stal jedním z největších hotelů v České republice. Založil tam Letecký klub, který si kladal za cíl upozorňovat na činnost čs. letců v zahraničí. Hotel se stal místem setkávání českých i zahraničních válečných veteránů.

Horal byl také hlavním sponzorem sochy Edvarda Beneše na Loretánském náměstí před Ministerstvem zahraničí. Měl zásluhu i na vztyčení pomníku prezidenta Beneše v Brně, nechal rovněž umístit busty dvou prvních demokratických prezidentů na nádvoří svého hotelu Růže.

Byl členem Židovské obce v Praze, podporoval také židovský hřbitov a synagogu v Českém Krumlově. Od roku 2001 byl členem Rotary klubu. Mimo jiného byl také čestným členem správní rady nadace Museum Kampa – Nadace Jana a Medy Mládkových.

Dlouhá léta sponzoroval Nadační fond Festivalu komorní hudby Český Krumlov a byl členem festivalového výboru. Za vytvoření mnoha pracovních míst v Krumlově obdržel v roce 2001 Cenu města. Věnoval se přednáškové činnosti, byl vytrvalým mecenášem vědeckých konferencí. Pravidelně sponzoroval Mezinárodní festival leteckých filmů a další vojenské kulturní a společenské aktivity.

Nezapomněl ani na své rodiště. Vždy se na Podkarpatskou Rus rád vracel. Navazoval zde styky s krajanskými spolky, kterým finančně pomáhal. Zajímal se o podkarpatské malíře, jejich obrazy poté zdobil své hotely. Byl také členem Společnosti přátel Podkarpatské Rusi. Návštěvu plánovanou na rok 2012 již nestihl, 3. listopadu 2011 v Praze zemřel.

Iniciativu pro udělení státního vyznamenání, kterou jsem zahájil v roce 2020, podpořilo více než 30 osobností, spolků, společností a odborných společností. Byli mezi nimi i poslední žijící čs. stíhací pilot RAF arm. gen. Emil Boček, projektant pomníku E. Beneše v Brně Ing. Jan Kruml, zastupitel města Č. Krumlov Dr. Vojtěch Němec, Společnost Edvarda Beneše, Terezínská iniciativa a další. Domnívám se, že jsme takové ocenění panu Horalovi dlužili. Vyznamenání přišlo symbolicky v roce 10. výročí úmrtí Jana Horala.

**JIŘÍ KOPAL**

(Více o Janu Horalovi v PR č. 3/2021, kde jsme připomněli desáté výročí jeho odchodu.)

# Najít domov v Česku

## Trnitá cesta s dobrým koncem

*Dokončení ze strany 1*

Odborník by v této chvíli zajásal, protože sestavovat rodokmen jejího (a ovšem hlavně Štěpánova) rodu znamená pravé dobrodružství. Přijde se na ledacos, co se dosud netušilo... A taky se přišlo. Ale na to ještě někdy příště určitě dojde, v našem vyprávění sledujeme příběh Miroslavy. Na tomto místě jen konstatujeme, že byla požádána o pomoc historička a archi-vářka doktorka Hana Kabová, manželka kamaráda Štěpána Raka, která řeší fakta o životě Vasiliny Slivkové, jejího občanství i to, jakým způsobem ho pozbyla. Smyslem je dohledat zákonný nárok na české občanství na základě zvláštního zřetele na výjimečnost životního příběhu válečné generace lidí ze Zakarpatska. A zároveň s tím i předků této rodiny.

### Slavný prastrýc

O příbuzenství se slavným kytaristou Miroslava něco věděla, ale teprve tehdy, když se do věci vložila kamarádka Jindra, se objevily prokazatelné skutečnosti. Přitom takové příbuzenství je důležité: když se podaří doložit rodovou souvislost s někým, kdo byl kdysi československým státním občanem (případně i s dalším, kdo je v současnosti občanem ČR), může to znamenat pro žadatele příznivou okolnost. Takže skutečnost, že Miroslava a Štěpán Rak mají společného předka – jeho maminku Vasilinu Slivkovu, je závažná. Vasilina byla příslušnicí čs. armádního sboru, tzv. Svobodových jednotek a prošla frontami druhé světové války.

Tahle příbuznost je důležitá nejen proto, že profesor Štěpán Rak je obecně známý a vážený hudebník, ale především kvůli tomu, že jeho matka – prababička Miroslavy – měla kdysi čs. občanství. Ostatně – jak říká aktivistka Jindra, „až po roce došlo k tomu, že se tato skutečnost řekla v odboru azylové a migrační politiky na Ministerstvu vnitra. Tehdy jsme ale ještě neměly v ruce jediný dokument, který by mohl být užitečný pro žádost o trvalý pobyt nebo o občanství, potvrzující linii Miroslavy – její prababička.“

Téma „Štěpán Rak“ se tak dostalo do našeho příběhu se zpožděním. Možná by pomohlo, kdyby to bylo dřív. Nutno však říct, že sám

profesor Rak se do průběhu jednání o trvalý pobyt své praneteře několikrát aktivně vložil a snažil se Miroslavě pomoci.

Jindra k tomu dodává: „V jednom rozhodnutí Komise pro řešení pobytočných záležitostí nám napsali, že jsme měli hned na začátku žádosti uvést skutečnost, že Miroslava je praneteř Štěpána Raka, a že její prababička Vasilina Slivková je jeho matka. Byla příslušnicí Svo-



Miroslava Čížkovská s rodinou a prastrýcem Štěpánem Rakem

bodovy armády, a to už něco znamená... Nešlo o to, aby Miroslava někde vykřikovala, že je Rakova praneteř, a proto mi dejte trvalý pobyt nebo občanství! Byly jsme korektní, rok jsme několikrát do měsíce s velkou pokorou chodily na azylové oddělení a snažily se o vyřešení situace...“

Získat povolení k trvalému pobytu je přitom velmi důležité zejména pro děti, protože by tak měly nárok na veřejné zdravotní pojištění. To komerční se totiž pěkně prodraží. (Miroslava jako manželka Čecha to má snažší.) „Kdyby děti měly běžné veřejné pojištění, nic hrodit nebudeme a klidně budeme tolerovat nečinnost Ministerstva vnitra,“ poznamenává Jindra.

### Čas mezitím plyne

Miroslava rozhodně nezahálí, vedle práce a péče o rodinu úspěšně ukončila kurz češtiny, obdržela „Osvědčení o vykonání zkoušky znalosti z českého jazyka, základní znalosti ústavního systému České republiky a základní orientace v kulturně-společenských, zeměpis-

ných a historických reáliích České republiky pro účely udělování státního občanství“; absolvovala další vzdělávací akce v oboru – pro pedagogy, aktivně se účastní veřejného života v místě bydliště, chodí darovat krev, působí u dobrovolných hasičů.

### Navzdory nevlídným kancelářím

Spolu s Jindrou (někdy i Jindra sama) dál chodí po úřadech. Zkušenosti s nimi mají nevalné. Častá neochota, nevlídné jednání, odmítání.

Jindra vysvětluje, že „na tom pracovišti jsme za ty dva roky s Miroslavou hodně populární... Opravdu mi nejde o to napadat je a zbytečně něco zhotovit, hádám se s nimi, to ano, ale jen bojuji za správnou věc.“

A dodává: „Při jedné schůzce mě dokonce chtěli nechat vyvést za účasti policie. Řekla jsem jim, že rozhodně taky budu volat policii, a že se toho úředníka nebojím,“ přidává další epizody, které se už netýkají Miroslavy nebo jí osobně, ale svědčí o nedůstojném jednání úřadu s cizinci. „Ale o tom byste asi psát nechtěla...“

Vytrvaly, a nakonec dospěly k cíli. Posilovala je i podpora Štěpána Raka, přátel a některých vstřícných úředníků. Miroslava má konečně schválený trvalý pobyt v České republice a žádost o občanství na dobré cestě, její děti – což je čerstvá zpráva – získaly také požadovaný dokument o pobytu. Bylo o tom rozhodnuto ve dnech 18. a 19. listopadu letošního roku.

Pěkný dárek k Vánocům, že?

Když se rodina a profesor Štěpán Rak dozvěděli o článku, který o celé kauze píšu, poprosili o osobní dovětek:

„Rodina Čížkovských a Štěpán Rak by rádi poděkovali za pomoc všem, kdo přispěli k ukotvení Miroslavy a jejích dětí Andreje a Veroniky v ČR.“

Poděkování patří jmenovitě: *Mateřské škole v Pohoří Chotouň, kam chodil Andrej; Základní škole v Jilovém u Prahy, kterou navštěvují Veronika a Andrej; zaměstnavatelům Miroslavy – Základní škole v Jesenici a Mateřské škole v Želivci.*

*Štěpán Rak a rodina Čížkovských dále děkují pracovníkům Ministerstvu vnitra ČR za vydání trvalých pobytů a všem lidem, kteří pomohli Miroslavě a dětem k umožnění pobytu v ČR.*

*A přejí všem pěkné vánoční svátky.“*

My jim také přejeme vše dobré, a Miroslavě i její rodině hodně štěstí v Česku.

**AGÁTA PILÁTOVÁ**

## Památníky společných dějin

Podkarpatský aktivista a předseda Klubu T. G. Masaryka v Užhorodě Ivan Latko se léta pečlivě stará o oživení stop někdejší Československé republiky na Podkarpatské Rusi. Především zásluhou jeho úsilí jsou ve městech i řadě obcí Podkarpatska postupně odhalovány památníky upomínající na pobyt a činnost českých a slovenských osobností – umělců, politiků, učitelů či podnikatelů. V regionu přibývají pamětní tabule, drobné i rozměrnější plastiky. Při těchto příležitostech se pokaždé koná malá slavnost s připomínkou zásluh oněch osobností. V našem časopise o podobných akcích pravidelně informujeme, naposledy v č. 3/2021 o odhalení pamětní des-

ky učiteli a publicistovi Františku Továrkovi v obci Holubyne.

Nyní můžeme přidat zprávy o odhalení dalších památníků. Letos v září byla v obci Seredné na budově místní umělecké školy slavnostně odhalena *pamětní tabule slovenskému hudebníku a novináři Milanu Lichardovi*. Narodil se r. 1853 ve Skalici, zemřel roku 1935 v Užhorodě. Působil na Podkarpatsku v letech 1921-1935, sbíral tu slovenské lidové písně se zaměřením na tvorbu Slováků žijících v obcích Antalovce, Seredné, Onokovce, Čertež. Jako hudební teoretik sa zabýval slovenskou lidovou písní a vznikem a rozvojem slovenské národní hudby. Jeho vlastní tvorba obsahuje

úpravy lidových písní, skladby pro pěvecké sbory a písně na texty slovenských básníků.

Slavnosti v Seredném se účastnili mj. zastupce starosty obce Roman Vasylyndra, sochař Eduard Aleksej, ředitelka umělecké školy Oksana Ščerbej, předseda Užhorodského spolku Slováků Ivan Latko, krajané, redaktoři Slovenských pohľadů a televize UA Zakarpattia, krajané z regionu a další. Projekt finančně podpořil grant Úřadu pro zahraniční Slováky.

Dne 3. prosince 2021 byla slavnostně připravena *pamětní deska na budově obecního úřadu obce Holubyne*.

*Pokračování na straně 5*

# Putování za TGM – 1. část

## Pamětní deska Masarykovi v Užhorodě

Někomu se může zdát, že v pokračujícím kovovém marasmu není zrovna na podobné zahraniční akce dobrý čas. Budiž, připouštím, že i pro mne bylo plánování takové velké akce Masarykova hnutí na území Ukrajiny s blížícím se podzimem a opětovným zhoršováním epidemiologické situace značnou výzvou a komplikací. Už samotné shánění podpory na instalaci pamětní desky a její financování se zdálo být těžkým úkolem. Nicméně i v této věci mne jako vždy ochotně podpořil dosluhující předseda MDH pan profesor Michael Halaška, kterému za to patří moje velké díky.

Nejprve jsme se během jara a léta 2021 snažili o získání podpory ministerstev kultury a zahraničních věcí ČR, české ambasády v Kyjevě a generálního konzulátu ve Lvově. Nicméně jak čas běžel, zdálo se, že překonání všech požadovaných byrokratických procedur ze strany ukrajinských státních orgánů je záležitost tak na dva roky. A ten čas jsme rozhodně neměli. Přemýšlel jsem, jak se vyhnout těmto procedurám a jak dostat svému vlastním slibu, který jsem si v roce 2019 při vedení delegace v Užhorodě předsevzal. Nakonec mě navštívila moje noční múza s kreativním řešením, které jsem hned začal realizovat. Nápad byl až neuvěřitelně snadný: získat povolení na umístění pamětní tabule přímo od ředitele muzea, a to nikoliv na fasádě budovy, ale hned u vstupu, kde žádné byrokratické výmysly neplatí.

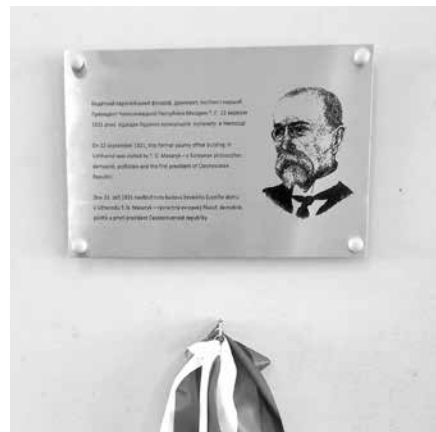
S tímto návrhem jsem kontaktoval kolegu Ivana Latka z klubu T. G. Masaryka v Užhorodě, který souhlasil a velmi rychle sehnal dané povolení. Během léta jsem nechal vyrobit malou trojjazyčnou tabulku s portrétem TGM. Vše se zdálo být hotovo. Tentokrát jsem si na území Ukrajiny naplánoval opravdu hodně práce a cestování.

Standardní spojení se Zakarpátím nebylo stále obnoveno, proto jsem zvolil leteckou dopravu do 280 km vzdáleného Lvova. Po mém příjezdu jsem společně s kolegou Latkem na-

vštívil ředitele muzea pana Ference Erfana, který nám velmi ochotně nabídl umístění tabulky přímo vedle hlavního vstupu do budovy v jejím průčelí. Zatímco náš kolega sochař, skvělý umělec a velký přítel naší práce na Zakarpatsku tuto tabulku instaloval, pan Erfan nás pozval do své kanceláře. Jak jsem se od něj dozvěděl, v této kanceláři byl byt prvního guvernéra Podkarpatské Rusi, tedy Gregora Žatkoviče, amerického Rusína, právníka, ale hlavně čelného představitele boje Rusínů za odtržení jeho utlačovaného národa od Uher. To se mu podařilo dojednat právě s Masarykem a americkým prezidentem Wilsonem v roce 1918 ve Spojených státech.

A právě v této budově, bývalém Župním domě a současném Zakarpatském uměleckém muzeu Josipa Bokšaje se odehrály dva zásadní dějinné okamžiky. Především zde bylo 8. května 1919 přijato tzv. Užhorodské memorandum, kde všechny místní relevantní kulturní a politické osobnosti Rusínska deklarovaly své svobodné rozhodnutí o připojení území k ČSR. Druhou významnou událostí, kvůli které jsem sem také přijel, byla jediná prezidentská návštěva TGM na území Podkarpatské Rusi dne 22. září 1921, tedy dva roky a 12 dnů po jejím oficiálním připojení k Československu.

Tuto událost jsme si připomněli po sto letech na minutu přesně odhalením skromné, ale důstojné pamětní desky při vchodu do muzea. Tento počín neunikl pozornosti místní ukrajinské televize, která o tom s námi natočila a odvysílala několikaminutový spot. Na místě byl přítomen za MDH místopředseda Erik Lukas, člen MDH pan Tomáš Saic, předseda Klubu T. G. Masaryka a Užhorodského spolku Slováků pan Ivan Latko, jeho zástupce Igor Pešćak, sochař Eduard Aleksij, ředitel muzea pan Ferenc Erfan a mnoho dalších. Po slavnostním odhalení následovalo položení věnce u sochy TGM na Masarykově náměstí v české čtvrti Malé Galago. Završením úspěšného dne bylo promítání filmu autorů Lukas & Saic *Před*



*100 lety spolu*, který jsme kvůli covidu mohli uvést jako premiéru na Ukrajině až nyní.

Druhý den jsme společně s kolegou Ivanem měli naplánované ještě setkání s ředitelkou Masarykovy Jubilejní školy. Na této schůzce, mne paní ředitelka informovala o úspěších a zaměření školy, která má jako jediná na Ukrajině druhý vyučující jazyk češtinu, kterou se zde do úrovně B1 vyučuje okolo 450 žáků. Paní ředitelka si mi lehce postěžovala na velmi laxní přístup české strany, která nějak zvlášť nestojí o spolupráci s touto natolik originální a historickou školou a zároveň poukázala na přesně opačný přístup maďarské vlády k šíření jazyka a kultury na území Zakarpatské oblasti. Informoval jsem tedy paní ředitelku o mém záměru, s kterým jsem za ní přišel, a to pokusit se ze svojí pozice v MDH o zprostředkování kontaktu mezi některou z českých škol, které se účastní soutěže Masarykova demokratického hnutí nazvané Masaryk do škol. Navázání výměnných pobytů, popřípadě vytvoření nové kategorie této soutěže pro zahraniční studenty by zcela jistě bylo obrovským přínosem nejen pro šíření Masarykových myšlenek i v bývalých částech ČSR, ale také pro celkové sblížení ukrajinského národa se západní Evropou, do které by tak moc chtěl patřit.

**ERIK LUKAS**

*(Pokračování v příštím čísle)*

## KRÁTCE

\* **Pro druhé rozšířené vydání kuchařky *Prostřeno na Podkarpatské Rusi*** prosíme členy Společnosti přátel Podkarpatské Rusi, Rusíny a všechny sympatizanty o zaslání rodinných receptů. Máme zájem o recepty, které vaříte dodnes, nebo na ně s láskou vzpomínáte, protože vám jako dětem chutnaly a nezapomněli jste na ně, nebo které jste se naučili od svých rusínských přátel. Posílejte na e-mailovou adresu: brezda@centrum.cz, nebo na adresu poštovní: Dům nár. menšin, SPPR, D. Březinová, Vocolova 3, Praha 2, 120 00

\* **20. setkání národnostních menšin** pořádané Magistrátem hl. města Prahy se konalo 4. listopadu 2021. Konference, která proběhla v nové budově Národního muzea nabídla obecné téma *Reflexe a výhledy národnostních menšin*. Byla rozdělena do dvou bloků; první se věnoval lidským právům ve vztahu k menšinám, druhý obsahově zabezpečila Akademie národnostních menšin. Podíleli jsme se na něm

s příspěvkem Podkarpatská Rus a Rusíni jako živé téma.

\* **Kulatý stůl** Akademie národnostních menšin připravila letos organizace Ruská tradice. Třídenní program ve dnech 18.–20. listopadu byl věnován stému výročí *Ruské akce pomoci v Československu*. První den jednání proběhl v ruštině a přinesl obsažné a podnětné referáty ruských historiků A. B. Zubova, J. E. Fedorova, V. P. Melichova, S. I. Fokina (některé on line). Vynikající byla přednáška „Ruská emigrace mezi Kremlem a Západem“ pro aktuální téma, zajímavé informace a inspirativní reflexe, zaujal J. Pivovarov s textem „Zdroje a smysl ruské emigrace“, či A. Zubov, který on line z Moskvy hovořil o významu ruské emigrace pro budoucnost Ruska.

\* **Léčivé rostliny jako zdroj pro farmakologii** je užitečná publikace, která nedávno vyšla v Užhorodě. Útlá knížička autorského kolektivu (Hanna a Petro Boboničovi, Volo-



dymyr a Světlana Miglasovi) obsahuje přehled léčivých rostlin, jejich popisy, názorné fotografie, místa výskytu a léčivé účinky.

# Století Jaromíra Hořce

**Je to k neuvěření: Jaromír Hořec má stoleté jubileum! A přitom to byl současný mnohých z nás. Narodil se 18. prosince 1921 v podkarpatském Chustu. Básník, publicista, autor textů k populárním písničkám, vézeň normalizačního režimu. A také dlouholetý předseda Společnosti přátel Podkarpatské Rusi.**

## Náš předseda

Stál u zrodu naší organizace, přesněji – právě on přišel s myšlenkou, že takový spolek založíme. Když jsme oslovili několik Rusínů a Čechů, o nichž jsme věděli nebo tušili, že mají s Podkarpaticím něco společného, a pozvali je na první „seznamovací“ schůzku přípravného výboru, byl to právě Jaromír Hořec, kdo věděl, jak začít. Co udělat nejdřív. Vytipovat zájemce, sehnat adresy, objednat sál pro první shromáždění, napsat pozvánky. Zkoncipovat návrh stanov, zaregistrovat spolek na příslušném úřadě, zajistit informace pro média, založit časopis... Zatímco my ostatní jsme o úředních postupech mnoho nevěděli, on ano.

Měl hodně elánu a hlavně nezbytné organizační schopnosti. Řídil výbor SPPR pevnou rukou, ale zároveň popřával dostatek prostoru pro iniciativu druhých. Měl ke své rodné zemi silnou citovou vazbu, což vyjadřoval už od mládí v básnických textech – mj. ve sbírkách *Jasina* a *Chléb na stole* – i v publicistických a historických pojednáních. Ale současně byl také věcný, v mnoha záležitostech praktický, aktivní a velice výkonný. Projevoval to jednak při přípravě projektů, které bychom my zde v Česku (v prvních letech ještě v Československu) mohli pro Podkarpatsko udělat, jednak při návrzích, co můžeme vykonat pro to, aby i zdejší současné generace něco věděly o společných dějinách a zamlčovaných skutečnostech.

Z iniciativy Jaromíra Hořce jsme založili knižní edici, v níž vycházely vzpomínky a paměti Rusínů i Čechů (Demčík, Mathausarová), studie historiků (Richter, Magocsi), texty českých spisovatelů a publicistů z první republiky o Podkarpatsku (Durych, Tomeček, Krofta) i další publikace. Vydavatelská činnost, u jejíž základů stál, stále trvá. Mnohokrát připomínal v tisku, rozhlasu i televizi, jak to bylo, když se Sovětský svaz zmocnil malé země pod Karpaty a pojednal ji jako svou válečnou kořist; veřejně prohlašoval, že naše tehdejší zákonodárné orgány jednaly protiprávně.

## Za právo na národnost

Navazoval kontakty s rusínskými organizacemi působícími na Podkarpatské Rusi. Zasazoval se o to, aby byla znovu uznána rusínská národnost. S podporou pracovníků



Úřadu vlády ČR se to v Česku poměrně brzy podařilo; v Zakarpatsku, potažmo na Ukrajině ale dodnes nikoliv. Není bez zajímavosti, že za své postoje byl terčem řady útoků v médiích, zejména od představitelů tehdejší ukrajinské komunity, kteří snahy o uznání rusínské národnosti označovali jako „politický rusínismus“ a popírali, že něco takového vůbec existuje. Nezapomenu, jak jsem někdy počátkem devadesátých let navštívila redakci dnes už dávno zaniklého deníku *Telegraf* a žádala, aby otiskli Hořcovu reakci na jeden z takových útoků. Zástupkyně šéfredaktora, sama se deklarující jako Ukrajinka (s kořeny na Podkarpatsku), to odmítla. Nevadilo to, Hořec snadno našel prostor pro polemiku jinde.

Věnoval se rusínskému tématu soustavně a naplno, a nejen v naší organizaci. Přitom stihl spoustu další práce, o čemž svědčí obsáhlý seznam jeho publikací, vydavatelské i jiné aktivity.

## Života běh

Jaromír Hořec vyrůstal v rodině legionáře a lesníka, který přišel na Podkarpatskou Rus jako mnoho jiných Čechů či Slováků. Pomáhali proměnit region v moderní, fungující územní celek. V Praze maturoval na reálném gymnáziu. Už od středoškolských let měl blízko k jazzu, se svým bratrem Miloslavem a výtvarníkem Liborem Fárou za války založil skupinu *Harlem Jazz*. V té době začal psát básně a texty k písním, k této tvorbě ho přivedla publicistika, psal hudební recenze. Hned po druhé světové válce, v roce 1945, stál u základů nakladatelství a deníku *Mladá fronta*, nějakou dobu byl šéfredaktorem a ředitelem nakladatelství, odkud ho vyhodili v roce 1950.

Na Filosofické fakultě UK vystudoval českou literaturu a literární vědu, studia dokončil v r. 1954. Posléze získal doktorát. Od roku 1965 byl pedagogem na fakultě sociálních věd a publicistiky. Působil také jako redaktor edice

Šipovič, člen Rusínského kulturního klubu Michal Kuckir, předseda Zakarpatské regionální vědecké a kulturní společnosti Alexandra Duchnoviče Jurij Prodan, předseda Národní rady Rusínů Zakarpatska Jevgen Župan, autor desky sochař Eduard Aleksej, bývalý primátor Užhorodu Emil Landovský, zástupci krajanů a další osobnosti vědy a kultury.

*Magnet* v nakladatelství *Naše vojsko*. V roce 1969 byl vyloučen z KSČ, zbaven místa na fakultě, postu šéfredaktora časopisu *Univerzita Karlova* i dalších funkcí. V roce 1977 podepsal *Chartu 77* a o dva roky později založil samizdatovou edici *Česká expedice*, kde vyšlo na 120 svazků. Kvůli jejich šíření a „podvracení republiky“ byl v roce 1981 půl roku ve vazbě. (Jak vyprávěl, nejvíc mu bylo líto, že nebyl u toho, když jeho vnučka šla v září do první třídy...)

Po listopadové revoluci byl Hořec v roce 1991 jmenován docentem v oboru sociálních věd a publicistiky. Působil v Masarykově demokratickém hnutí jako místopředseda, byl členem *Obce spisovatelů* a českého centra *Mezinárodního PEN klubu*.

Zemřel 22. 11. 2009.

## Verše a písně

V publicistice se Jaromír Hořec věnoval moderním dějinám, zejména problematice Podkarpatské Rusi. Genezi české knižní kultury pojednal v monografii *Počátky české knihy*, s přesahem se tu zamýšlí i nad obecnějšími otázkami vztahu knihy a české společnosti. Napsal také působivé paměti.

Poezie Jaromíra Hořce je bohatá náměty i obrazností; v básnické tvorbě z let padesátých a šedesátých vstupoval do stále ostřejší konfrontace se společenskou realitou socialistického Československa (Nelogicky náměsíčná krajina, Hamleti v texaskách). Pod vlivem Františka Halase psal antiuluzivní poezii, v níž si kladl otázky po smyslu vlastních mládických ideálů a pateticky útočil proti všemu, co ohrožuje svobodu a plnost lidského života.

Celoživotní zájem o jazz projevil také v publicistice. Redigoval ročenky *Taneční hudba a jazz*. Básnický talent uplatnil i ve svých četných písňových textech, psal pro Josefa Zímu, Waldemara Matušku, Vlastu Průchovou a další. Některé písničky – *Dva modré balónky*, *Docela všední obyčejný den*, *Nedělní vláček* či *Barborka* znějí v rozhlase dodnes.

My, co máme rádi Podkarpatskou Rus, si připomeneme verše věnované ve sbírkách *Jasina* či *Chléb na stole* zemi, v níž se narodil. Třeba závěr básně *Koruny katedrál*, v níž se vyznává ze svých pocitů z chudoby kraje:

*Chudý bůh  
v roztrhaných laptích  
vchází do světnice  
povečeřet s rodinami,  
vděčen za každé dobrodiní  
a útulek v teplé tmě  
spolu se zvířaty a lidmi.*

AGÁTA PILÁTOVÁ

## Památníky společných dějin

*Dokončení ze strany 3*

Po slavnosti následovala diskuse u kulatého stolu věnovaná osobnosti Gregora Žatkoviče, prvního guvernéra Podkarpatské Rusi, který z této vesnice pocházel. Akce proběhla ke 135. výročí jeho narození. Účastnili se jí předseda Rusínského kulturního klubu Jurij

Masarykovo demokratické hnutí, Užhorodský spolek Slováků a Masarykovo Klub TGM v Užhorodě se zasloužily o to, že v září 2021 byla v Užhorodě odhalena *pamětní tabule ke stému výročí návštěvy prezidenta Tomáše Garrigua Masaryka v Užhorodě*. Píšeme o tom na jiném místě tohoto čísla.

ap

# Filmová producentka Alena Vandasová má rusínské kořeny a nekonečnou řadu rusínských příbuzných

Alena Vandasová patří k předním českým filmovým producentům. Snímky vzešlé ze společnosti Maur Film, kterou vede spolu s manželem Martinem Vandasem, jsou úspěšné po celém světě, odkud si pravidelně přivážejí spoustu cen. Tím nejnovějším je celovečerní animovaný snímek francouzské režisérky Florence Miailhe s názvem *Přes hranici*. Vznikl technikou animace malby na skle a na svém kontě má už několik světových ocenění. Významným koproducentem filmu, který právě vstoupil do českých kin, je právě společnost Maur Film. Důležitými motivy snímku jsou národnostní otázka, uprchlictví a přijetí člověka mimo jeho domovinu. Tohle všechno má v rodině i Alena Vandasová. Povídal jsem si s ní o jejich rusínských kořenech.

## Kde se vzaly?

Pocházejí od méj babičky. Ta přišla v šestnácti letech z Podkarpatské Rusi do Čech, a to z Roztoky. Narodila se v roce 1922 právě v Roztoce, a když jí bylo šestnáct, sama od sebe se rozhodla, že odejde. Sedla do vlaku a jela do Jičína. Přečetla si totiž, že tu shánějí posily do hospodářství. Na takovou práci byla babička zvyklá, narodila se na vesnici a pomáhala rodičům. Navíc tam je krásná příroda. Byla jsem tam jako malá i později, a ten kraj byl opravdu nádherný.

## Asi pořád je, ne?

Troufám si říct, že ano, i když teď jsme tam celá rodina dlouho nebyli. Ale asi se tam toho moc nezměnilo. Občas mluvím s někým, kdo tam jezdí, ať je to třeba fotograf Karel Cudlín, který byl i přímo v Roztoce, nebo můj kamarád architekt, který tam natáčel film *Nabarvené ptáče*. Mám i jiné známé, kteří to tam znají nebo se aspoň toulali kolem, včetně třeba skautů z oddílu, kam chodí naše děti. Všem pak říkám, aby pozdravovali v Roztoce a v Mižhorje. Oni to jistě dělají. Proto si troufám říct, že se tam toho moc nezměnilo.

## Z jaké rodiny vaše babička pocházela?

Jak jsem řekla, babička se narodila do hospodářství. Měla šest sourozenců, v rodině bylo tedy sedm dětí. Kluci i holky. Od malička všichni fungovali v rámci toho hospodářství. Starali se o dobytek, o pole. Tatínek a maminka nepracovali nikde jinde, pečovali o děti a o to hospodářství. Babička chodila v Roztoce do místní školy, co vím, vychodila pět nebo šest tříd. Tak to asi dřív na venkově chodilo.

## Díky babiččině početné rodině máte tedy spoustu příbuzných!

Ano. Protože měla babička tolik sourozenců, poznala jsem nekonečnou řadu tet, strýčků, sestřenic, bratranců... Ze svého prvního pobytu, když jsem tam byla jako malá holka, si pamatuju ty nekončící návštěvy: a ještě tahle teta, a ještě tenhle strejda, a tady máš kamarádku, tady kamaráda... Bylo tam ohromně



Alena Vandasová

moc dětí. Mně bylo asi sedm a byla jsem tam ve svém živlu. Od rána do večera jsme byli venku, jazyková bariéra neexistovala. Lítili jsme po poloninách mezi krávy, které se vodily na pastvu, a pak zase z pastvy, krmil se dobytek, pak se šlo hromadně jíst – ven k velkému dřevěnému stolu. Všechny chalupy byly dřevěné. Cesty byly hrozné. Jeli jsme tam tehdy naší starou škodovkou a tatínek byl rád, že jsme vůbec dojeli. Mapy nebyly – jenom jste se ptali: kudy k Fedorovi? A všichni ukazovali, kudy se jede k Fedorovi.

## Z toho, co jste řekla, by se mohlo zdát, že se vaše babička ocitla v Podkarpatska v Čechách ze dne na den!

Bylo to tak. Už jako malá holka chtěla jít do služby. Doma bylo hodně dětí a ona, i když práce tam bylo dost, nechtěla být mamince na obtíž. Její maminka zemřela, tatínek se znovu oženil, a mou babičku vychovávala „druhá maminka“. Babička o ní nikdy nemluvila špatně. Ještě tam, na Podkarpatsku, odešla do služby. Z Roztoky se vydala do Mukačeva sloužit do jedné velké židovské rodiny, to jí bylo patnáct, a po roce se rozhodla, že se



Babička Aleny Vandasové Kalina Rudolfová, roz. Popovičová, nar. 22. října 1922 v Rostoce. Fotografie je cca z roku 1939, kdy přišla na Jičínsko do služby na statek v Údmicích.

přesune někam blíž Praze. Našla si inzerát, že v hospodářství v Údrnicích, což je malá vesnice na Jičínsku, hledají pomoc. Sbalila si jednu tašku, koupila si lístek, sedla do vlaku a s pár korunami v kapse se tam rozjela. Ani nevěděla, jestli ji budou chtít přijmout, ale riskla to, a skutečně ze dne na den tam začala pracovat. Později se seznámila s dědečkem, který pocházel z Jičína, a vzali se. Měli propachtované hospodářství, tedy jen do padesátých let, dokud to šlo. Pak už to pochopitelně nebylo možné. Přestěhovali se do Nymburka, kde od těch padesátých let naše rodina bydlí.

## Do Údrnic odešla vaše babička v roce 1938, ještě před okleštěním Československa po Mnichovu. Tedy ještě v rámci svobodné země, jejíž součástí byla i Podkarpatská Rus. Stihla to na poslední chvíli, těsně před válkou.

Ano, o tom a o tehdejší situaci jsme si hodně povíдали. Babička s dědou mi vyprávěli, že jich samých se válka pořádně dotkla až ve čtyřicátých letech. Do té doby nebyli na vesnici válkou tolik poznamenáni, jako třeba lidé v pohraničních oblastech nebo ve městech.

## Zůstávala babička poté, co přišla do Čech, v kontaktu s domovinou, s rodinou?

Určitě, psali si dopisy. Babička v nich líčila, jak se má, že má práci a že tady chce zůstat. Psala si především se svým tatínkem a se sourozenci. Zpátky do Roztoky, do své rodné vesnice, se znovu dostala až v roce 1956, už s manželem a se synem, mým tatínkem. Tatínek mi hrdě vypravoval, jak se tam v deseti letech přijel poprvé podívat, a legrační na tom bylo, že tam zažíval to samé, co o mnoho let později já. Měl tam spoustu sestřenic, bratranců, tetiček a strýčků, úplně stejně, jako já, když mi bylo těch sedm. Táta vzpomínal, že taky objeli celé příbuzenstvo, bylo to intenzivní. Babička se tedy do svého rodiště a místa dětství, zkrátka domů, vrátila až po skoro dvaceti letech.

## Však také po anexi Podkarpatské Rusi Sovětským svazem bylo cestování do někdejší součásti naší země hodně ztíženo, vlastně prakticky znemožněno. Spousta rodin při tom byla násilím roztržena. To tedy potkalo i rodinu vaší babičky.

Určitě. Když chtěl přijet někdo k nám, třeba některý z babiččiných bratrů nebo sester, muselo se složitě žádat, musel se psát zvací dopis, pak jste týdnů, často i měsíce čekal na to, jestli přijde povolení, a to se jim zase dopisem posílalo zpátky. Prostě jsme jim museli zaslat potvrzení, že babička dostala povolení k tomu, že jí smí někdo z jejich příbuzných navštívit. Bylo to hodně složité. Co všechno se muselo vyvinout za aktivity, když chtěla babička pozvat někoho z rodiny do Československa, to si dnes vůbec neumíme představit. Tedy – ti, co to nezažili, určitě ne.

**TOMÁŠ PILÁT**

(zdroj: autorův rozhovor s A. Vandasovou v národnostním magazínu *ČRo Plus Mezi námi*)

# Československý rozhlas pro Podkarpatskou Rus

Československý rozhlas zahájil své pravidelné vysílání mezi prvními v Evropě - v r. 1923. Brzy nato obdržela čs. rozhlasová společnost Radiojournal koncesi od Ministerstva vnitra a Ministerstvo pošt jí udělilo koncesi na vysílání z Kbelské stanice u Prahy. V r. 1925 vstupuje do Radiojournalu stát jako přímý účastník, čímž rozhlas získává podmínky a prostředky pro svůj další vývoj. Od zahájení provozu bylo rozhlasové vysílání vnímáno veřejností jako moderní komunikační prostředek. Rozhlas přinášel aktuální domácí a zahraniční zpravodajství, propagoval umění, vědu a sport, šířil národní kulturu. Stal se ochráncem státní myšlenky a demokratického zřízení, a ovlivňoval

Rozhlasová společnost vybavila rozhlasovými přijímači na Podkarpatské Rusi přes 40 škol. Vznikla programová linie pro všechny tři stupně školského rozhlasu (podle věku žáků). Zdůrazňovala se přitom především občanská výchova mládeže. Četné reportáže poskytovaly dětem příležitost k prohloubení vlastivědných znalostí. V oblasti vzdělávání vysílalo košické studio kurz rumunštiny za účelem prohloubení hospodářské spolupráce a poznávání kultury a historie spráteného Rumunska.

Např. v roce 1937 bylo uskutečněno 241 karpatoruských přednášek a 156 pořadů vzdělávacího obsahu za účasti známých osobností

koncesionářský poplatek 10 Kč měsíčně. Navíc domácí sériová výroba umožnila snížení ceny přijímačů a tím i zvýšení jejich odbytu. Do dejme, že tuzemská výroba v r. 1936 zabezpečovala na 70 (!) typů rozhlasových přijímačů. Ceny běžného přijímače se ve druhé polovině 30. let pohybovaly v rozmezí 600-900 Kč. (Z vyprávění mého dědečka, který v té době bydlel v malém městečku na západním Slovensku, si pamatuji, že rozhlasový přijímač se v jejich domácnosti poprvé objevil v r. 1938.)

Počet rozhlasových koncesionářů postupně rostl i na Podkarpatské Rusi, i když pomalejším tempem. Podle statistických údajů tam bylo v r. 1934 zaregistrováno přes 5.900 kon-



Rozhlasové studio v Košicích, které vysílalo pro Podkarpatskou Rus



Čs. rozhlas nahrává na desky folklor v Užhorodě. Skupina z Rachova, 1935

veřejné mínění. Byl také průkopníkem na poli mezinárodního dorozumění a spolupráce. Technický rozvoj Čs. rozhlasu zabezpečovala státní poštovní a telegrafní služba, která uskutěčňovala výstavbu sítě rozhlasových vysílačů a průběžně modernizovala vysílací zařízení.

Posláním Radiojournalu byla hlavně tvorba programů vysílaných na středních vlnách prostřednictvím rozhlasových stanic. V r. 1938 to byla studia v Praze, Brně, Moravské Ostravě, Bratislavě a Košicích, jeden kanál, určený pro pořady do zahraničí, fungoval na krátkých vlnách. Radiojournal si rovněž pořizoval a udržoval v provozu technické zařízení pro vysílací studia.

Rozhlasové vysílání pro Podkarpatskou Rus zahájila stanice v Košicích 3. prosince 1934. Program tamního studia v letech 1935 a 1936 čerpal zejména z bohatého karpatoruského folkloru. Redakce brzy získala v Užhorodě, Mukačevě i na venkově velký počet spolupracovníků ze všech oborů kulturní a umělecké tvorby. Rozhlasové pořady obsahovaly zejména hospodářský přehled, týdenní zahraniční čtvrthodinku, přednášky, fejetony, dětské besídky, poezii, reportáže, činohry, pohádky, koncerty i bohoslužby. V hudebních pořadech se vysílaly koncerty sólistů, sborů i orchestrů, u posluchačů z Podkarpatské Rusi byla oblíbená zejména hudba balalajkových souborů.

Činoherní pořady většinou ještě dodávala Praha. V původních činohrách účinkovali převážně členové dramatického kroužku divadla v Užhorodě, kteří často dojížděli k účinkování do košického studia. Denně se vysílaly i zprávy ČTK, přejímaly se také pořady, které občas vysílala pražská krátkovlnná stanice hlavně pro karpatoruské krajany v Americe.

veřejného života z východního Slovenska a Podkarpatské Rusi. Byli to zejména guvernér K. Hrabar, řeckokatolický biskupové A. Stojka a P. Gojdič, starostové Užhorodu A. Dudáš a Mukačeva M. Popovič, senátor E. Bačinský, Msgr. A. Vološin, I. Paňkevič, E. Nedzelský a jiní. Společná idea československého státu byla posilována cyklem reportáží „Naše sojuznicestvo ne ješť slučajnostju“ a „Podkarpatskaja Rus budujet“. V r. 1937 košické studio uvedlo 30 kulturních a folkloristických reportáží (cyklus Dr. J. Poláka z 8 míst „Po stopách zašlé slávy“, reportáž z celní a pasové kontroly v Solotvinu na rumunských hranicích).

Další cyklus „Lidé pod Poloninami“ měl posluchačům přiblížit duchovní svět podkarpatských horalů. Bylo rovněž odvysíláno 28 liturgických programů z kostelů římskokatolické, řeckokatolické, evangelické a pravoslavné církve v Košicích, Prešově, Užhorodě a Mukačevě. Činohra a rozhlasových scének bylo provedeno 87, potěšitelným jevem v této oblasti byla rostoucí účast domácích autorů. K informování veřejnosti sloužila také týdenní rozhlasová relace „Radio-korespondencia“ o práci a snahách karpatoruského rozhlasu. Rostoucí zájem a potřeby podkarpatských posluchačů přispěly ke zvýšení rozsahu vysílacího času košického studia - z dosavadních 265 minut týdně (tj. kolem 4 a půl hodiny) na 460 minut týdně (přes 7 a půl hodiny).

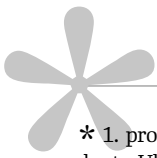
Nemalou pozornost věnoval Čs. rozhlas úsilí o zvýšení počtu posluchačů. Koncem r. 1937 vyvrcholila propagační kampaň „Milion účastníků Čs. rozhlasu“. V r. 1938 dosáhl jejich počet v celé republice 1,1 mil. Nepochybně k tomu přispěla rostoucí přitažlivost a pestrost rozhlasového vysílání i vcelku přijatelný

cesionářů. V r. 1938 dosáhl jejich počet kolem 11.000. Stojí za zmínku, že největší podkarpatská města Užhorod, Mukačevo a Chust se na tom podílela počtem 5.400 účastníků, tedy téměř polovinou. Je to pochopitelné - v těchto střediscích se nacházela sídla úřadů, vzdělávacích ústavů, různých společností a podniků, škol, vojenských útvarů apod. Ostatně - i na Podkarpatsku platilo, že obyvatelé měst měli v průměru vyšší příjem než lidé na venkově; rozhlasové vysílání pro ně bylo vítaným zdrojem informací, zábavy i poučení. Na podkarpatském venkově byly rozhlasové přijímače rozšířeny méně. Na vesnicích, zvláště v horských oblastech, vlastnilo přijímače - snad kromě notáře nebo učitele - jen několik lépe situovaných hospodářů. Zbývalo tam ještě mnoho práce, aby se změnily sociální poměry a životní úroveň obyvatel. Zvýšení počtu rozhlasových přijímačů záviselo také na zlepšení celkové dopravní dostupnosti a na rozvoji elektrifikace, a tím i na zabezpečení elektrinou v celé zemi.

Celkově lze říct, že trend rozvoje a podpory rozhlasového vysílání na Podkarpatsku byl v období ČSR zvolen správně. Potvrzují to nejen dosažené výsledky, ale i záměr pražského ústředí Čs. rozhlasu vybudovat vysílač pro střední vlny o výkonu 100 kW u vesnice Orechovice nedaleko Užhorodu. Cílem bylo rozšíření rozhlasového vysílání na celou zemi. V r. 1937 byl realizován výkup potřebných pozemků a v r. 1938 zahájena samotná výstavba vysílače s předpokládaným uvedením do provozu v r. 1939. Vývoj v Evropě na sklonku 30. let dvacátého století však těmto plánům nepřál.

VLADIMÍR KUŠTEK

Foto archiv



\* 1. prosince 1991, tedy přesně před 30 lety, se konala volba prezidenta Ukrajiny, spojená s celoukrajinským referendem o nezávislosti; současně s ním i místní referendum o samostatném statutu Zakarpatska jako součásti samostatné Ukrajiny. Převážná většina zakarpatských voličů odpověděla kladně, nechtěla, aby bylo Zakarpatsko součástí žádného jiného administrativního subjektu. Pro nezávislost Ukrajiny hlasovalo 93 procent zakarpatských voličů.

\* 19. října zemřel Ján Štefánik, poslední slovenský přímý účastník odboje 2. světové války z okresu Svidník. Bylo mu 96 let. Účastnil se mimo jiné i bojů na Dukle. Ještě před tím pomáhal partyzánům v boji proti Němcům.

\* Před sedmdesátí lety vzniklo zakázané pohraniční pásmo na hranicích Československa s Bavorskem a Rakouskem. Nařídil to tajný rozkaz ministra národní bezpečnosti. Na Slovensku se to týkalo 80 kilometrů dlouhého úseku státní hranice na předměstí Bratislavy a v tehdejších okresech Bratislava - okolie a Malacky.

\* Skupina newyorských umělců koupila za 20 tisíc dolarů (skoro 450 tisíc korun) kresbu slavného Rusína Andyho Warhola a nyní ji zájemcům nabízí za pouhých 250 dolarů (pět a půl tisíce korun). Má to ovšem háček. Kolektiv totiž k dílu vyrobil také 999 plagiátů, a kupující tak nemají jistotu, že dostanou originál. Záškodnický projekt Museum of Forgeries (Muzea padělků) mají na svědomí členové newyorského uměleckého uskupení MSCHE, kteří už letos vyvolali kontroverzi teniskami Nike s příměsí lidské krve. Tentokrát si provokatéři vzali

šovská župa má ve správě 27 kulturních zařízení, z toho sedm muzeí, dvě galerie, osm knihoven, dvě divadla, dvě hvězdárny, pět osvětových středisek a jeden umělecký soubor.

\* Nejhorší pandemická situace na světě je na Slovensku, a v rámci Slovenska v severovýchodním regionu - v okresech Stropkov a Svidník, čteme v internetových novinách rusyn.sk. Ani hrozba smrtelně nebezpečného koronaviru ovšem mnoho lidí nepřinutí nechat se očkovat. Článek přináší smutné svědectví lékařky Miroslavy Blacha Vansové, která zažívá mnohdy poslední chvíle života lidí umírajících na covid.

\* Článek tiskové agentury SITA upozorňuje na chudobu východoslovenských oblastí, především Prešovského kraje. Mzdy tu jsou dvakrát nižší než v kraji Bratislavském. Z Prešovského kraje taky pochází nejvyšší počet emigrantů, přestože se snížil. V roce 2007 jich odsud bylo 52 tisíc, dnes je to 30 tisíc. Na dalších místech jsou kraje Nitranský, Košický a Žilinský.

\* Několik materiálů serveru rusyn.sk se zabývá neklidným rokem 1938 v československém pohraničí. Článek nazvaný Neklidné Sudety: Co se dělo roku 1938 v Československu? se věnuje snahám Němců o ovládnutí Československa, a především chování sudetských Němců. Začíná takzvaným Hossbachovým protokolem z roku 1937 a končí mnichovskou konferencí z 30. září 1938. Text s názvem Když republika pláče: Jak vypadalo obsazování pohraničí roku 1938? popisuje vpád německých vojsk do Sudet a také ojedinělé akty československé obrany. Například v Českém Krumlově. Článek se dále věnuje uprchlictví po vzniku Protektorátu Čechy a Morava a také tomu, jak Německo těžilo z hospodářství okupovaného Československa. Autorem statě je Vladimír Černý.

\* Maďarská nezávislá iniciativa na Slovensku vznikla dříve než Veřejnost proti násilí. Její přínos takzvané Něžné revoluci byl značný, pokračuje na serveru rusyn.sk Martin Bútora. Přestože nás může mrzet zapomenutý přínos MNI dějinám Slovenska, je tu její silný odkaz. Změny často začínají zezdola, v kroužcích a skupinách spřízněných duší vedených touhou zlepšit svět kolem sebe. Tito lidé vyznačují vnitřní světlo osvětlující cestu vpřed. Žijeme v době, kdy taková světýlka budeme velmi potřebovat, končí autor svůj článek.

\* Maďary a Slováky spojuje hlavně hledání společného nepřitele, říká ve své studii na serveru rusyn.sk historik István Kollai, a další zpráva oznamuje, že některým farnostem na východě Slovenska pomůžou maďarské peníze. Půjdou především na opravy a rekonstrukce kostelů. Maďarský program podpory byl schválen pro sto chrámů různých církví, z nich je 68 římskokatolických, 6 řeckokatolických, 25 reformovaných církví a jeden židovský.

\* Peter Medvid ve své stati vzpomíná na Listopad 89 v Prešově. Něžná revoluce byla významným mezníkem i v rusínském kontextu, čteme v článku. Po dlouhých desetiletích znovu ožily naděje Rusínů na vzkříšení, které se posléze i naplnily. Mezi Rusíny se našli takoví, kteří nestáli bokem, nečekali, jak to dopadne, ale aktivně se do listopadových událostí zapojili. Byli to například Michal Bycko, Peter Fecura, Jozef Gramata či Lubomír Onačil. Záhy (březen 1990) vzniká Rusínská obroda. Přesně rok po „Sametu“, 17. listopadu 1990, se uskutečnil její první sněm. Předsedou se stal Vasil Turok, dlouholetý dramaturg dnešního Divadla Alexandra Duchnoviče. Další výraznou osobností listopadových dní i rusínského hnutí byl Mikuláš Laš. Článek doprovází i cenná fotografie Laše s Václavem Havlem. Mikuláš Laš už není mezi námi, ale na jeho odkaz bychom neměli zapomínat. Vzpomeňme si na něj, i na ostatní. Vám pak, Kume Dyňo (Mikuláš Laš), i všem dalším hrdinům listopadových dní, velké díky!, končí svoje vzpomínání Peter Medvid.

\* Rusyn.sk připomíná i film významné české dokumentaristky Jany Ševčíkové nazvaný Jakub z roku 1992. Snímek představuje etnograficko-sociální studii života Rusínů, natáčenou v oblasti mara-murešských hor v severním Rumunsku a v oblasti bývalých Sudet v západních Čechách. Film vznikl během pěti let: natáčení začalo v době totality a ukončeno bylo po revoluci v roce 1992. Vyniká jak silným příběhem, tak znamenitou kamerou, realismem i surrealismem. Obdržel řadu ocenění jak od umělců, tak od vědců. Připomeňme, že Jana Ševčíková převzala na nedávném Mezinárodním festivalu dokumentárních filmů v Jihlavě Cenu za přínos kinematografii. **top**



Kresba Fedor Vico

na paškál perokresbu Fairies (Víly), kterou v roce 1954 vytvořila ikona pop-artu Andy Warhol. Podrobnosti přináší server rusyn.sk.

\* Horný Zemplín bude reprezentovat nové destinační logo. Při jeho tvorbě vycházeli autoři z původního návrhu, který se používal od roku 2012. Vystihuje všechny důležité atributy území, tedy kulturu, přírodu a vodu. Přírodu reprezentuje písmeno P, které odkazuje na karpatské bukové pralesy v Poloninách. Odkaz na kulturu je skrze barevné provedení logotypu. Způsob zobrazení barev navazuje na pop-art a jeho nejslavnějšího představitele Andyho Warhola, jehož rodiče z Horního Zemplína, konkrétně z obce Míková, pocházeli.

\* Prešovský kraj opravil silnici do Národního parku Poloniny. Silnice mezi Stakčínem a Uličem u hranic s Ukrajinou v délce 8,4 kilometru dostala nový asfalt.

\* Kulturní organizace Prešovského samosprávného kraje budou v nejbližší budoucnosti fungovat online. Samospráva chce upřít pozornost na virtuální prohlídky pamětihodností a důležitých artefaktů a dokumentů. Na základě aktuálních opatření vlády Slovenské republiky zůstanou muzea, galerie, knihovny či divadla pro veřejnost znovu zavřené. Plánované události se přesouvají na jiný termín, ale některé se uskuteční virtuálně. Co se týče knihoven, mohou čtenáři vracet knihy do biblioboxů nebo si jejich výpůjčky prodloužit online. Pre-



# Sto let od smrti Nikoly Šuhaje. Pokračování rodu a zážitky z Koločavy

(Pokračování z č. 3/2021)

## Nikolova dcera a ostatní příbuzní

Anna Šuhajová (v Olbrachtově románu Hana) se provdala za Vasila Štajera a společně obhospodařovali kolchozní sad v Koločavě. Měli spolu dcery Hanu, Vasilinu a Olgu. Anna i Eržika se hlavně po r. 1991 začaly těšit zájmu českých novinářů a turistů, ale několik rozhovorů s Eržikou bylo v našem tisku publikováno i v socialistické éře. Anna si celý život přála navštívit Československo. Její sen se splnil v roce 1997, kdy na pozvání Československého rozhlasu přijela do Prahy. Na své představení ji pozval osobně i Miroslav Donutil. Návštěvou Prahy, kde ji přijal dokonce i Václav Havel, byla Anna nadšená. V žádném větším městě do té doby nikdy nebyla. Konečně navštívila zemi, v níž se narodil spisovatel, který učil populárními nejen její rodiče a domovinu, ale i ji samotnou. Anna Štajerová zemřela v Koločavě v roce 2006 ve věku 85 let.

O sourozencích Nikoly Šuhaje víme, že např. bratr Andrej vstoupil do Čs. armádního sboru gen. Svobody a prodělal celé tažení z Buzuluku do Prahy. Po válce se usadil v Široké Nivě na Bruntálsku, oženil se a měl syny Vasila a Josefa. Bratr Vasil padl jako rudoarmějec na Dukle. Bratr Ivan se r. 1946 přidal k ukrajinským nacionalistům (UPA) a později zahynul v přestřelce s NKVD.

První i vzdálenější potomci Nikoly a Eržiky v Koločavě žijí dodnes. S jednou z vnuček Eržiky Kristinou vyšel v roce 2019 rozhovor na serveru Novinky.cz. Kromě zajímavých informací o životě dnešní Koločavy zde Kristina s láskou vzpomíná na svou babičku Eržiku a také líčí její umírání.

## Koločava z mého pohledu

Zakarpatí a Koločavu jsem poprvé navštívil v r. 1991. S kamarády z turistického oddílu jsme se tam vydali se schematickou mapou v měřítku 1:300 000 a s naivním plánem dojet za 14 dní z Užhorodu na Hoverlu. Tuto trasu jsme nakonec absolvovali, ale velkou část jsme překonali dopravními prostředky. Kromě mnoha jiných hlubokých zážitků jsme zde prožili únos Michaila Gorbačova na Krym. (Pamatuji, že rozhlasový reportér, stojící na protigorbačovské straně barikády, tehdy prohlásil, že „sovětským pracujícím je nutné vrátit hrdost na to, že jsou sovětskými pracujícími.“) Několik dní předtím zas na manifestaci na Těatrálnoj plošadi (Divadelním náměstí) v Užhorodě řečník pronesl neuvěřitelnou větu, že Komunistickou stranu Sovětského svazu je nutno postavit mimo zákon.

Zhruba uprostřed tohoto putování jsme se dostali do Koločavy a zde navštívili mimo jiné i muzeum Ivana Olbrachta, jímž nás provedl jeho zakladatel Nikolaj Šimoň (jeho otec byl pomocníkem a později i přítelem Ivana Olbrachta při jeho pobytech v Koločavě).

Během našeho putování jsem byl nadšen nádhernou přírodou, obrovskými kontrasty, živými skanzeny, přátelskými a pohostinnými lidmi. Současně jsem si uvědomil, jak málo toho o naší bývalé Podkarpatské Rusi vím. Předsevzal jsem si, že se sem musím ještě vrátit.

Podruhé jsem se dostal do Koločavy v r. 1993. To už nás muzeem Ivana Olbrachta provázela Natálka Tumarec, neteř zakladatele muzea Nikolaje Šimoni. V té době ještě měla příjmení po svém prvním manželovi, s nímž má dva syny. Jeden z nich, Oles Oryščuk dnes provází návštěvníky muzeem společně s ní. Její manžel byl profesí elektrikář a pracoval v koločavské továrně vyrábějící přístroje do letadel. Bohužel jej při plnění pracovních povinností zabíjeli elektrický proud.

V tomtéž roce jsem pak přijel do Koločavy znovu, to již v roli průvodce turistických zájezdů, s nimiž jsme pravidelně předávali Natálce mnoho beden s humanitární pomocí určené především pro potřebné děti. Skoro každý zájezd – bylo jich jistě dvacet – navštívil také Koločavu. Několikrát se nám povedlo zúčastnit se tu alespoň části folklorního festivalu, který se v Koločavě od roku 1997 koná vždy první víkend v srpnu. Kromě místních souborů se jej pravidelně účastnili i soubory a kumštýři z Čech a Slovenska. U zrodu festivalu stála také Natálka. Jeden ročník festivalu se konal také u Siněvského jezera, resp. na plovoucím pódiu přímo na jeho hladině.

Pokud vím, tak spoluorganizátorem festivalu byla za českou stranu CK Kudrna z Brna, jmenovitě její expert na tuto oblast Martin Mitáš. Ten



Z Koločavy

je také spoluautorem dosud nejnovějšího turistického průvodce *Podkarpatská Rus - Verchovina*, který vyšel v roce 2018 v nakladatelství Freitag & Berndt a mimo aktuální turistické informace o Koločavě přináší také přehled turistických tras v jejím okolí, vedoucích většinou po značených turistických cestách. Česká spolupráce při obnově turistického značení na Zakarpatí zasluží samostatné pojednání.

Několikrát jsme se zájezdem v koločavské škole neplánovaně přespali. K tomu bylo vždy potřeba schválení ředitele školy. Dodnes si živě vybavuji, jak jsme jednou s Natálkou běželi v děsivém karpatském lijáku přes půlku Koločavy k panu řediteli domů. Spali jsme pak ve školní tělocvičně (jejíž rozpadající se podlaha by mohla sloužit snad pro cvičení fakírů, ale ne pro děti). Používali jsme turecká WC na dvorku za školou. Byl to tak otřesný zážitek, že vůbec nechápu, jak mohla celá ta škola fungovat.

Někdy nám Natálka udělala i exkurzi po škole, kde vyučovala zahraniční literaturu. Mimo jiné nám ukazovala, jak během prázdnin natřela školní lavice a provedla další údržbářské práce, což patřilo k jejím prázdninovým povinnostem. Ukrajinský stát v té době nebral vážně povinnost platit svým zaměstnancům zaslouženou mzdu. Na chodbách v přízemí školy byly nástěnky s podobiznami absolventů školy, kteří museli narukovat do války v Afghánistánu; teprve nedávno jsem se dočetl, že tam snad žádný z koločavských nezahynul.

Mám Koločavu spojenou i se zážitkem, kdy jsem jedné noci ve školní tělocvičně musel jít v noci na WC. Moje svítidla zůstala v autobusu. Rozsáhlý labyrint školních chodeb jsem sice trochu znal, ale nyní byla všude absolutní tma a já jako slepec osahával stěny, narážel do překážek a metodou pokusů a omylů se snažil dostat k zadnímu východu ze školy, neboť hlavní vchod byl zamčený. Dopadlo to tenkrát dobře, ale byl to úděsný zážitek.

Po delší přestávce jsem pak Koločavu navštívil v r. 2008. Tehdy si mě parta turistů najala jako odborného poradce. Byli jsme ubytováni v "Četnické stanici" a já jasně viděl, kam se situace od mé první návštěvy posunula. První problém nastal, když Natálka účastníkům zájezdu oznámila, že ceny za ubytování, které jim potvrdila před několika měsíci, již neplatí, neboť na Ukrajině se vše rychle zdražuje. Když jsme pak již byli ubytováni v podkrovních pokojících, začalo hustě pršet a Natálka nestačila roznášet plastové kbelíky a lavory, neboť střechou na mnoha místech zatékalo. Celé Zakarpatí se tehdy potýkalo s velkými záplavami, z našich výletních plánů toho moc nezbylo. Většinu účastníků postupně přepadly střevní a žaludeční problémy, jejichž původ byl patrně v studniční vodě naší ubytovny. Vzpomínal jsem na začátky našich koločavských pobytů, kdy ve vztazích domorodců a turistů nehrál žádnou roli byznys a jednalo se o spontánní přátelství...

**PETR ŠRAJER**

Pozn. autora: Případné reakce čtenářů na tento článek vřele vítám na emailové adrese [petr.srajer@email.cz](mailto:petr.srajer@email.cz)

Pokračování v příštím čísle

# Divadelní svědectví o statečném biskupovi

*Inscenaci Uhod' pastýře (Udri pastiera) uvedlo letos na podzim prešovské Divadlo Viola. Představení vzniklo na motivy románu Vincenta Šikuly stejného názvu. Kniha i hra pojednávají o řeckokatolickém biskupovi Pavlu Peteru Gojdičovi, který zahynul v komunistickém vězení. Premiéry se konaly 29. a 30. 10. 2021 v hlavní roli s hostujícím hercem Eugenem Libezňukem. Autorem scénáře a režisérem je Kamil Žiška. Vladimíra Kalatová s ním pořídila rozhovor pro náš časopis.*

**Predlohou inscenácie je Šikulov román Udri pastiera. Jej dej predstavuje fiktívne posmrtné putovanie blahoslaveného gréckokatolíckeho biskupa Pavla Petera Gojdiča a spisovateľa Vincenta Šikulu. Ako sa rodila táto myšlienka a kam vás ako režiséra viedla?**

Vedel som, že musím v dramatickom texte vytvoriť jednu základnú situáciu, ktorá pomôže celkovej koncentrovanej deji. Biskup Gojdič sa teda nachádza práve po smrti, keď sa koná jeho osobný súd, na ktorom je žalobca – Muž v sivom a obhajca – Muž v bielom. Obhajobou je vlastne jeho celý život a udalosti, ktoré sa pred nami odvíjajú. Medzičasom som sa venoval aj Danteho Božskej komédii, kde sprevádzanie Danteho básnikom Vergíliom a samotný koncept prechádzania peklom, očistením a nebom sa mi zdalo vhodné použiť aj v putovaní Gojdiča. Samozrejme, skôr išlo len o akýsi odkaz alebo variácie na tieto témy, ale v každom prípade peklo 20. storočia a jeho ideológie boli jasným pendantom pekla, o ktorom hovoril veľký florentský básnik, ktorý bol kvôli svojim politickým názorom celý svoj život v exile. Aj Gojdič bol v exile – v mnohých československých komunistických väzniciach. Dôvod jeho perzekúcie bol jednoduchý: žil pravdivo a v pravde.

**Scénografickú koncepciu inscenácie, ktorá evokuje stiesnený priestor väznice ste sa rozhodli ozvláštniť bohatou grafickou projekciou a výraznou svetelnou farebnosťou. Dôležitým scénografickým prvkom je tu tiež skartovaný papier. Čo vás inšpirovalo k voľbe spomínaného vizuálneho konceptu a čo v inscenácii predstavuje?**

Uplatnili sme scénografické nápady Kataríny Nedelskej. Jednoduchý priestor cely s dverami a oknom bol realistický základ, ktorý súvisel s konceptom inscenácie. Skartovaný



papier bola nadstavba. Symbolizoval skartované myšlienky, idey, manipulované životy. V priestore sa nachádzali aj reálne spisy, ktoré evokovali zase rôzne ľudské osudy, ale aj zápisy o živote blahoslaveného biskupa Gojdiča. Rôzne dobové nahrávky, meditatívna minimalistická hudba Lukáša Borzika, koláž zvukov a ruchov v reprodukovanych rozhovoroch s ľuďmi, ktorých biskup v živote stretol – to všetko malo pomáhať divákovi v hustej forme dostať sa do komplikovanej doby prvej polovice 20. storočia.

**V scenári inscenácie ste okrem námětov z románu Vincenta Šikulu použili aj fragmenty zo života Pavla Petra Gojdiča. Ktoré momenty z biskupovho života, a ktoré motívy zo Šikulovho románu boli pre vás tie najdôležitejšie? V deji**

**inscenácie sa objavuje aj spomienka na baziliánsky kláštor na Podkarpatskej Rusi, kde chcel biskup Gojdič stráviť svoj život ako mních. Myslíte si, že je aj dnes dôležité hovoriť o asketickom spôsobe živote?**

Okrem niekoľkých monografických kníh o živote biskupa Gojdiča, práve kniha Dar lásky od otca Mariána Potaša – tiež baziliánskeho mnicha, ponúkla témy, ktoré boli dôležité v biskupovom živote. Potaš, keďže osobne poznal biskupa Pavla Petera Gojdiča, mal mnohé informácie z prvej ruky. Šikulov ro-



mán zase ponúkol témy lokality východu ako kultúrneho a politického bodu, kde sa lámali dejiny. Samotná postava Vincenta Šikulu sa stala aj protagonistom hry, ktorý sprevádza biskupa. Tu treba spomenúť Annu Blahovú, manželku neobého spisovateľa, ktorá nám veľmi ústretovo dala súhlas na použitie diela Udri pastiera v Divadle Viola a istým spôsobom aj sprevádzala moje písanie.

Pri asketickom živote biskupa Gojdiča treba upozorniť na fakt, že to bol priestor, kde sa stretával v modlitbe s Bohom, ale druhá fáza tohto stretnutia bolo – vykroenie k ľuďom. V tomto pohybe sa odohrával celý jeho život: v askéze zakúšal Božiu prítomnosť a v aktívnom živote túto svoju skúsenosť vedel premeniť na skutky, čo je vlastne zmyslom celého evanjeliového poslania.

**VLADIMÍRA KALATOVÁ**

## Kdo byl Pavel Peter Gojdič



Před dvaceti lety, v listopadu 2001, prohlásil papež Jan Pavel II. biskupa řeckokatolické církve Pavla Petera Gojdiče za blahoslaveného.

Čtenáři Rudého práva si 14. ledna 1951 mohli přečíst zpravodajství z jednoho z dalších monstrprocesů, vedených komunistickou justicí tentokrát proti „velezrádné církevní hierarchii na Slovensku.“ Před soudem stáli biskupové Ján Vojtaššák, Michal Buzalca a Pavel Peter Gojdič.

„Proces ukázal, odkud se zrodila jejich nenávisť k slovenskému lidu, nenávisť k Československu. Je to nenávisť těch, kteří byli nejužší spjatí s vládnoucí kapitalistickou třídou svými ohromnými majetky, svou mocí, svou nenávisť k dělnické třídě a lidu,“ vypouštěl bezejmenný autor komentáře své zlobné myšlenky na stránky Rudého práva. Těžko si v souvislosti s biskupem Gojdičem vymyslet absurdnější obvinění.

Pavel Peter Gojdič (1888–1960) patřil k nejnadanějším studentům prešovské teologické akademie, a proto pokračoval ve studiích

na univerzitě v Budapešti. Na řeckokatolického kněze byl vysvěcen v roce 1911, a přestože měl před sebou slibnou kariéru, vstoupil v roce 1922 do kláštera basiliánů. V září 1926 byl jmenován papežem Piem XI. prešovským sídelním biskupem. Úřadu se ujal v březnu následujícího roku.

Gojdič se do povědomí věřících zapsal mimořádným sociálním cítěním; stál u zrodu řeckokatolické charity v Prešově, zasloužil se o založení sirotčince, inicioval zřízení organizace, která bránila chudé vesnické dívky odcházející z venkova sloužit do bohatých rodin ve městech.

V meziválečném období byl jako jeden z nemnoha biskupů přítomen v prešovské synagoze během židovských obřadů; trvale zdůrazňoval rovnost lidí bez ohledu na jejich vyznání.

*Pokračování na straně 11*

# „Bdít nad zachováním zákona“

## Československá justiční správa na Podkarpatské Rusi – Část I.

Československá justiční správa navazovala na rozverně uherské dědictví, které nám svým typickým anekdotickým způsobem přibližuje z Podkarpatské Rusi pocházející maďarský komunistický spisovatel Béla Illés ve svém autobiografickém románu *Karpatská rapsodie*:

„Marmarošská stolice měla dvě zvláštnosti proslulé po celé zemi. Jedna z nich: marmarošský medvěd, druhá marmarošský svědek. Marmarošský medvěd se neukázal nikdy, když ho hledali. Ne tak marmarošský svědek. Marmarošského medvěda považovali mnozí za legendu – o existenci marmarošského svědka nepochyboval nikdo. Marmarošský svědek – to byla značka, tak jako bruselské krajky, francouzský sekt nebo havanský doutník. A jako tyto věci – i on stál prachy. Ten, kdo měl peníze a kdo peníze nelitoval, mohl v Marmaroši dostat svědka na všechno.

Ti, kdož nikdy lidská práva neměli, tuze si nevážili práva, které vždycky, prašť jako uhoď, bylo tak nějak proti nim. Kteří věděli ze zkušenosti jen tolik, že je vždycky zle, jde-li o spravedlnost (protože se takové hlasité zdůrazňování mnohých práv lidských skončilo nějakým padouštvím proti nim), ti na spravedlnost nelpěli.

Tak se vyvinul, urodil marmarošský svědek...

Dva [...] občané jdou pěšky do Marmarošské Sihoti.

»Jsem svědek. «

»V jaké záležitosti? «

»Neví. Však ono se něco naskytne. «

A ono se naskytlo vždycky něco. Kde je laciné víno, tam je mnoho dobrých výčepů. Kde jsou laciní svědkové, tam rostou soudní pře jako houby po dešti. Marmaroškosihotské soudy pracovaly vždycky plnou parou.

[...] Všichni věděli, že svědkové lžou. Ale nestačí vědět – dokázat je nutno. A to již není tak snadné. Marmarošský svědek zná své řemeslo dokonale. Přesto se občas, zřídka kdy, stalo, že některý z těch profesionálních svědků stal se obětí své profese a že za své falešné svědectví vyfasoval dvě tři léta v chládku. Avšak i v jiném, namáhavějším a méně výnosném průmyslovém odvětví docházívá k provozním nehodám.“

Na rozverně uherské soudnictví druhé poloviny 19. století a počátku 20. století navázala v letech první světové války a těsně po ní plejáda vojenských soudů pestrých uniform Rakouska-Uherska, Německa, Ruska, Rumunska, bílého a rudého Maďarska, Západní Ukrajiny a nakonec také Československa.

Přes všechny z toho vyplývající problémy, když se v polovině dvacátých let přikročilo k zpracování přehledu dosavadních výkonů státní správy na Podkarpatské Rusi, mohlo se v případě Ministerstva spravedlnosti uvést, že „nalezlo soudní správu ve stavu úplně rozráceném. Soudní úřednictvo maďarské opustilo po převzetí území do státní správy svá místa. Bylo nebezpečí v prodlení, a proto bylo třeba exponovat z řad soudců zemí historických spolehlivé a zkušené úředníky na Podkar-



Josef Křepinský na pasové fotografii z roku 1926. (Národní archiv, fond Policejní ředitelství Praha II.)

patskou Rus. K tomu účelu zřízen byl v Užhorodě referát ministerstva spravedlnosti. Soudcovské síly doplňovány byly též z části spolehlivými a jazykově kvalifikovanými soudci, jež hlásili se z území sousedního, zejména z Haliče.

Porušením celistvosti organizace soudní bylo zapotřebí celý aparát soudní přeorganizovat. Stanovením hranic v Rumunsku odříznuty byly celé kraje od sídla soudních úřadů (např. Marmarošská Sihot a Halmi). Justiční správa byla nucena stanovit nový pořad soudních instancí, zříditi nové soudy a přeměnit stávající. Práce tato vyžadovala velkého úsilí, hledíme-li k potížím jazykovým, jakož i k neznanosti právních předpisů bývalého Uherska, zejména v civilních záležitostech. Trestní agenda soudní byla s počátku velmi zatížena poválečnou morálkou lidu a bylo smutným zjevem stoupení procenta zločinců. Těžkou tuto zkoušku přestál soudní aparát čestně a dnes je zabezpečen řádný chod soudní administrativy zúplna.“

Nelehkým úkolem dosáhnout výše uvedeného pozitivního výsledku byl pověřen u již zmíněného referátu Ministerstva spravedlnosti dr. Josef Křepinský, který při organizování justiční správy myslel nejen na zájmy státu, ale i spravedlnosti jako takové. Proto na dotaz po význačných politických událostech spojených s jeho referátem a hodných zaznamenání pro politické dějiny československé Podkarpatské Rusi odepsal: „Soudnictví jako instituce nepolitická, mající za úkol bdít nad zachováním zákona a zabezpečení právního řádu nemůže podléhati vlivům politickým a mají události politické na soudnictví pouze vliv nepřímý v tom smyslu, že politické události odráží se v případech soudům k rozhodnutí předkládaných.“ Energický Křepinský však dbal i na státní zájem, a jakožto nadšený Sokol souhlasil na počátku československé přítomnosti s vycvičením úřednictva coby národní stráže pro případ nepokojů. K uskutečnění vycvičení nakonec nedošlo, neboť již tato zpráva stačila sama

o sobě k tomu, aby jeden z četných mýtů o připravovaném maďarském povstání zmišlel do ztracena...

Převzetí soudů do československé správy se neobešlo bez odmítnutí složit slib věrnosti republice ze strany drtivé většiny maďarských soudců a justičních úředníků, kteří doufali, že československá éra bude jen přechodným úkazem. To se týkalo i maďarských advokátů odporujících realizaci jazykového zákona. Josef Křepinský za košickou soudní tabulí (tj. vrchní soud pro východní Slovensko a Podkarpatskou Rus) hlásil koncem dubna 1921, že advokáti se stále snaží sabotovat jazykový zákon, neboť sami ovládají jen maďarštinu a částečně němčinu. Rusínštinu sice občas někdo znal, ale nikoliv její písemnou podobu. Není tedy divu, že advokáti chtěli stůj co stůj udržet maďarštinu u soudů, „jednak z důvodů hmotných, jednak z důvodů politických.“ Maďarské právníky iritovalo, „že soudcové neřídí se při vyřizování věci národností advokáta, ale národností strany, [což] je přirozené, neboť jazykový zákon chrání jazyková práva stran a nemůže se rozhodovati o jazyku jednání jinak než dle národnosti toho, kdo se práva dovolává.“ Strany byly podle Josefa Křepinského často přítomny vnesení rozsudku a češtině rozuměly. Kromě toho byli u většiny soudů k dispozici soudci znalí rusínštiny jak mluvené, tak psané. U soudů dále působili na různých pozicích ruští legionáři. Případné stížnosti na nedosažitelnost jazykových práv zákonem zaručených torpédovali sami stěžovatelé poukazem, že senát byl složen z Čecha, Rusína a Maďara, tudíž soudní referát snadno dokázal, jak jsou soudy skvěle jazykově vybavené. Jazyk obyvatel Podkarpatské Rusi se však stal trvale významným politickým problémem nejen na počátku přítomnosti československé státní správy, ale po celou dobu jejího trvání.

DAVID HUBENÝ

### Kdo byl Pavel Peter Gojdič

Dokončení ze strany 10

V letech druhé světové války zachránil život mnoha Židů, když jim nechával vystavovat řeckokatolické křestní listy. Za tyto činy mu byl 27. ledna 2008 udělen v Izraeli in memoriam titul Spravedlivý mezi národy.

S vytrvalostí, jakou čelil nacistickému zlu, se Gojdič postavil i totalitě komunistické. Odmítl likvidaci řeckokatolické církve a její pohlcení církví pravoslavnou. Komunisté v dubnu 1950 postavili řeckokatolickou církev mimo zákon a Gojdiče zatkli. Odsouzen byl na doživotí na základě vykonstruovaných obvinění z napomáhání ukrajinským banderovcům, velezrady a špionáže. Ani při rozsáhlé amnestii v květnu 1960 nebyl propuštěn a zemřel v leopoldovské věznici v den svých 72. narozenin.

(Zdroj: mujrozhlaz.cz)

# Svět jedná o Podkarpatsku

(Pokračování z č. 3/2021)

Poté, co se podařilo dostat území Podkarpatské Rusi pod kontrolu, zahájila maďarská Rudá armáda 30. května mohutnou protiofenzívu, jejímž důsledkem bylo znovuoobsazení dříve ztracených území na Podkarpatské Rusi i vznik Slovenské republiky rad dne 16. června 1919. Přestože Maďarská republika rad uzavřela 24. června příměří s mocnostmi Dohody a 30. června se začala stahovat ze Slovenska i zbytku Rusi, rumunské vojsko definitivně opustilo Podkarpátí až na jaře roku 1920.

Vedle bojů se stále vedla intenzivní jednání mezi rusínskými národními radami, které se Žatkovič snažil sloučit do jedné. To se nakonec povedlo a 8. května 1919 byla vytvořena Centrální rusínská národní rada (CRNR) sloučením rady prešovské, chustské a užhorodské. Předsedou byl zvolen Anton Beskid, jedním z místopředsedů se stal také Augustin Vološin, agitující původně za připojení k Uhrám. CRNR zastupovala současně rusínské emigranty. Gregor Žatkovič získal křeslo čestného předsedy, jelikož se počítalo s tím, že v budoucnosti obsadí pozici generálního guvernéra. Konečné rozhodnutí o připojení Podkarpatské Rusi k Československu padlo v CRNR až dne 16. května 1919. Jako podmínky pro připojení stanovila CRNR Žatkovičových Čtrnáct bodů. Tato rezoluce byla předána prezidentu Masarykovi osobně 24. května. Svůj význam v rozhodnutí CRNR sehrál zřejmě i fakt, že město Užhorod, kde CRNR zasedala, bylo od ledna 1919 pod kontrolou československé armády.

Ministr zahraničí Edvard Beneš předložil mírové konferenci návrh československé vlády týkající se autonomie na Podkarpatské Rusi už dne 15. května. Ve svém obsahu byl návrh téměř totožný s pozdější rezolucí CRNR. Návrh byl také včleněn do připravované menšinové smlouvy s ČSR. Rada ministrů zahraničních věcí na pařížské mírové konferenci jej schválila 23. května.

Ožehavým tématem se stala budoucí vnitrostátní hranice mezi Podkarpatskou Rusí a Slovenskem. Zatímco rusínská reprezentace usilovala o posunutí hranic tak, aby v něm byly zahrnuty i východní slovenské župy, kde žila početná menšina Rusínů, slovenští zástupci o tom nechtěli ani slyšet. Československá vláda a prezident Masaryk se této problematice usilovně vyhýbali. Ani mírová konference nepřinesla jasný výsledek. Odražilo se to i v československé Ústavě z února roku 1920, která potvrdila, že vnitrostátní hranice mezi východem Slovenska a západem Podkarpatské Rusi jsou stanoveny jen dočasně. Tato problematika však nebyla nikdy v historii první republiky vyřešena.

## Mezinárodní uznání připojení Podkarpatské Rusi k ČSR

Mezinárodního potvrzení o připojení Podkarpatské Rusi k Československu bylo dosaženo tzv. malou saint-germainskou smlouvou. Tato smlouva byla uzavřena mezi



Gregor Žatkovič, 1920

dohodovými mocnostmi a Československem 10. září v Saint Germain-en-Laye. Přestože smlouva byla ratifikována již další měsíc, v účinnost vstoupila až 16. července 1920. Podkarpatské Rusi se ve smlouvě bezprostředně týká hlava II., tedy články 10 až 13.

„Hlava II.

Čl.10.

*Československo se zavazuje, že zřídí území Rusínů jihokarpatských v hranicích, určených Čelnými mocnostmi spojenými a sdruženými, v rámci státu československého jako samosprávnou jednotku, která bude vybavena nejširší samosprávou slučitelnou s jednotností státu československého.*

Čl.11.

*Území Rusínů jihokarpatských bude mít samosprávný sněm. Tento sněm bude mít zákonodárnou moc ve věcech jazykových, vyučovacích a náboženských, jakož i v otázkách místní správy a ve všech ostatních otázkách, které mu zákony státu československého přidělí. Guvernér území rusínského bude jmenován prezidentem republiky Československé a bude odpověden sněmu rusínskému.*

Čl.12.

*Československo souhlasí, aby úředníci na území rusínském byli vybráni, pokud možno, z obyvatelů tohoto území.*

Čl.13.

*Československo zaručuje území Rusínů spravedlivé zastoupení v zákonodárném sboru republiky Československé, do něhož bude toto území vysílati poslance zvolené podle ústavy republiky Československé. Tito poslanci nebudou však mít práva hlasovati ve sněmu československém v žádných otázkách zákonodárných, které jsou přikázány sněmu rusínskému.“*

Pokusím se nyní stručně shrnout význam uvedených ustanovení mezinárodní dohody.

Na základě článku 10 měla být Podkarpatská Rus v rámci Československa spravována jako autonomní stát. Ve stejném znění byl tento článek včleněn i do § 3 odst. 2 Ústavní listiny z roku 1920. Ani jeden z obou právních dokumentů však neurčuje lhůtu, ve které měla být autonomie na Podkarpatské Rusi provedena. Stejně tak nejsou uvedeny ani žádné sankce za nedodržení. Míru autonomie blíže specifikuje článek 11 dohody, který označuje

rusínský sněm za vykonavatele legislativy. Sněmu se bude zodpovídat československou vládou jmenovaný guvernér, který bude stát i v čele státní správy na Podkarpatské Rusi. Problémem článku 11 je to, že blíže nespecifikuje hranice rusínského území. Jak již bylo napsáno výše, hranice Rusi se Slovenskem způsobovala neustálé spory. V rusínských kruzích tak malá saint-germainská smlouva vyvolala pouze další nevoli. Mimo problémové západní hranice Podkarpátí byly ty jižní s Maďarskem a Rumunskem pevně vymezeny teprve trianonskou mírovou smlouvou ze dne 4. června 1920, na jejímž základě připadlo město Marmarošská Sihoť Rumunsku.

Článek 12 o vybírání úředníků z rusínského obyvatelstva byl do smlouvy začleněn na základě požadavků amerického ministra zahraničí Roberta Lansinga. Na základě článku 13 měli Rusíni právo na zastoupení v celostátním zákonodárném sboru, ve kterém mohli dokonce i hlasovat. Ovšem nikoli o věcech přikázaných rusínskému sněmu.

Když Edvard Beneš 30. září 1919 po návratu z Paříže prezentoval výsledky mírové konference na schůzi Národního shromáždění, věnoval část proslovu také Podkarpatské Rusi: „Problém uherských Rusínů byl pro nás vyřešen na konferenci celkem snadno a bez většího boje. Těžké postavení uherských Rusínů bylo jasno každému [...], obyvatelstvo samo spontánně hlásilo se k Československé republice. Tímto způsobem docílili jsme územních úspěchů jistě velikých [...]“

Československo sice získalo další území, dokonce i společné hranice se spojeneckým Rumunskem, o rok později toto rozhodnutí však již nebylo tak pozitivně přijímáno.

Podstatnou stala se také otázka oficiálního dne připojení Podkarpatské Rusi k Československu. V úvahu připadalo rovnou několik možností - den 28. října 1918 jako den vzniku Československé republiky nebo 16. květen 1919, kdy se pro připojení k ČSR rozhodla CRNR. Například Zdeněk Kárník považuje právě tento den za den připojení Podkarpatské Rusi k ČSR. Z mezinárodního hlediska se logicky jeví den 10. září 1919 podepsáním minoritní smlouvy v Saint-Germain nebo až 4. červen 1920, kdy se uzavřela mírová smlouva v Trianonu a určila se tak definitivní podoba hranic Rusi s Maďarskem. V běžném životě se mezi československým lidem ustálilo datum 28. října 1918, přestože československá státní moc byla na Podkarpátí fakticky vykonávána až později. Z této praxe vycházely následně i veškeré zákony týkající se Podkarpatské Rusi. Formálně to judikoval až Nejvyšší soud v květnu roku 1922.

Všeobecný chaos v politických a společenských otázkách a nestabilní charakter institucí na Podkarpatské Rusi vyžadovaly, aby československá vláda prosadila právo a pořádek. Proto byla již začátkem června, tehdy ještě neoficiálně, ustavena československá vojenská diktatura nad Podkarpatskou Rusí. Původně provizorní opatření vydrželo téměř tři roky.

**ANNA TERMEROVÁ**

(Pokračování)

# Родный край

Додаток до новинки Podkarpatská Rus

Не люб свій народ  
зато, же є славный,  
але зато, же є твій.



*Александр Духнович*

## Русины ся радують в Господі

Все кінцом календарного року звыкнути люди біланцовати. Споминають на то, што по час року пережыли, оцінюють, што може было найліпше, найвызначніше, што наопак уж бодай бы ся радше не повторяло.

В жытоті Русинів тот рік був вызначный і тым, же наперек пандемічній ситуації, котра трапить цілый світ, подарило ся зреалізувати уж по 16-ый раз Світовий конгрес Русинів, на котрім знова зышли сьме ся зо вшыткых членських країн, враховано тых споза моря. Но покля бісідусе о Русинах на Словакії, за найвызначніше в тім році бы ем означив дашто інше.

Тым найвызначнішим бізовно стало видання першого грекокатолицького русиньского молитвенника, котрый вышов під назвов *Радуйте ся в Господі*.

### Заповідь Кіріла і Методія в нас

Покля бы сьме мали характеризувати наш народ, ку неоддумательным елементам належыть то, же Русины были, а іщі і тепер, наперек добі, котру жыєме, суть збожний народ. Церьков, церьковны обряды, літургічний рік все був повязаны з жывом штоденным, і дондесь Русины у векшыні голосать ся і ку своій вірі, свою віру жыють.

Не мож забывати ани на то, же якраз Русины як наслідники кіріло-методійской місії сохранили на території Карпат безперерывно восточный обряд і церковнославянський язык. Довгы столітя може старчіло одправляти богослужіня по церковнославянськы і проповідати на языку народа. Але ці то старчіть днесь?

Ці не є днесь актуальным выповніньом заповіді святых Кіріла і Методія, апостолов Славянів, жебы і мы, Русины, могли сьме коло церковнославянського літургічного языка, котрый не хочеме одстранити з храмів, ани на нього забыти, мати і нашы літургічны тлумачіня а служыти так і в языку народа, як то робили візантійскы місіонарі?

То вопрос, котрый не є новым. І якраз вдяка людям, головно священникам, котры тым довго займають ся, днесь першы раз можеме повісти, же маєме досправды наш, русиньскый молитвенник.

### Русиньскы літургічны тлумачіня

Кедь бісідусе о русиньских літургічных тлумачінях, пак мусиме іти до половины 1980-ых років. Отець Франтішек Крайняк, як то споминать і у філмі *Воскресеніе народа* споминать, же на парохії, на котрій втогды був як молодой священник, просив ся людей, як бы хотіли, жебы ся служыло. Признали, же по церковнославянськы не вшыткому розуміють, але не хотіли ани по словацькы, а уж нияк не по україньскы. Хотіли „по нашому“.

То був імпульз, же над першыма перекладами Нового завіта до русиньского языка зачало ся робити вдяка отцьови Крайнякови якраз втогды. Треба звернути увагу на час, коли то было. За бывшого режіму, коли Русины офіціально не існовали, коли не было кодифікованого языка, а ці раз будеме існовати і будеме мати літературный язык, то не міг знати втогды нихто.

Но вдяка тым роботам за тот довгий період подарило ся много. Дотеперь были выданы і схвалены церьковныма авторітами на Словакії: *Тетрасвангеліе* (за перше ад ахрегіментум выдання можеме дяковати і владыкови Іванови Лявинцьови, першому пражскому екзархови); *Апостолы на неділі і свята*; *Малый требник I*; *Погріб і Парастас*; *Неділна вечерня*, *Літургія оперед посвяченых дарів*; *Чітання на Літургії оперед посвяченых дарів*; *Молебен*, *вечерня*, *утреня і акафіст ку священномученикови Павлові Петрові Гойдїчови*, як і далшы акафісты, молебны.

Готовы і в робочій верзії надрукваны, но затля без церьковного схваліня, суть *Малый требник II* і *Апостоларь* (*Книга писем святых апостолов*). Поступно перекладать ся Псалтырь – вже теперь суть протлумачены псалмы, котры ся найчастіше хоснують при богослужінях.

### Браковав молитвенник

Кедь зачатком мая пришла інформація од священників із Общества святого Йоана Крестителя, котре довгодобо занимаєть ся літургічныма тлумачінями до русиньского языка, же пряхітський грекокатолицький архієпіскоп і метрополіта Йоан Бабяк уділив імприматур – позволіня печатати на русиньскый молитвенник, было ясне, же Русины досягли далшы вызначный історічний пункт.

Хоць цілый тот процес ся довго натїгав, а не з боку Русинів, в місяці май сьме ся могли тішты, же по час літа грекокатолицькы Русины дістануть тот найвекшы подарунок в тім році, што ся і стало.

Молитвенник браковав, бо є інше мати дакілько брожур, де суть окремы молитвы і богослужіня, а інше мати книжочку, в котрій є вшытко найосновніше, і котру можеме хосновати каждый день. Навеце, до молитвенника першы раз мав ся дістати і офіціальный переклад Літургії святого Йоана Златоустого.

### Радуйте ся в Господі

Не перешло вельо часу од уділіня імприматуру, і першы русиньскый молитвенник про грекокатоликів став реалностьов.

Общество святого Йоана Крестителя по довгих роках намаг, труду на благо Русинів, выдало молитвенник *Радуйте ся в Господі*, в котрім находят ся літургічны тлумачіня з церковнославянського языка на русиньскый, котры робили отець Франтішек Крайняк, і знамый русиньскый писатель, байкар, лавреат Премії Александра Духновича за русиньску літературу Йосиф Кудзей.

В книжочці, котра має майже 560 сторінок, найдеме дзеркалово надрукваны церковнославянськы і русиньскы тексты. Обсяг молитвенника є розділений на: *Молитвы*, *Розмаїты просьвы*, *Молитвы на великім повечерї*, *З катехізму*, *З одправы вечерні*, *З одправы недільной утрени*, *Воскресна утреня на неділю Пасхы*, *Служба Божа од святого Йоана Златоустого*, *Тропарі і кондакы воскресны*, *Тропарі і кондакы на дні тьждня*, *Тропарі і кондакы на Святу Штириридцятніцю*, *Тропарі*



і кондакы на Святу Пятыдесятніцю, Тропарі і кондакы на праздники (полдя місяців почас цілого літургічного року), *Службы на розмаїты намірїня*, *Службы на памятку святых* (Мінея обща), *Святы тайны*, *Іншы богослужіня* і *Церьковны пісні*.

Подля обсягу мож видіти, же молитвенник *Радуйте ся в господі* досправды може служыти Русинам на штоденну потребу, на молитвы дома, але і цілорічну участь на літургічных богослужінях в храмах.

Теперь є вже лем на нас, Русинах, жебы сьме нашы тлумачіня попри церковнославянськым языку в наших храмах хосновали, жебы сьме хоснована нашого языка жадали од наших священників, котры бы не мали находити выгварькы, кедьже ідею служіня в языку народа принесли свв. Кіріл і Методій, на котрых ся церьков одкликує. І наведе, нашы літургічны тексты суть офіціально схвалены церьковныма авторітами.

А не треба забывати ани на то, же є то і наше право. Право Богом дане, таке саме, як має і будькотрый іншый народ, жебы молити ся вязыку, котрый сьме дістали од наших матерей.

### В тлумачінях ся продовжує

Потішуючов інформаціов є, же виданьом молитвенника ани здалека не кінчат роботы на русиньских літургічных тлумачінях, наопак, з новым ентузіазмом іде ся дале.

На апрільовім засіданю Рады ерархів Грекокатолицькой церькви на Словакії був едным із пунктів програму приготовлений переклад Нового завіта до русиньского языка, котрый так само приготовило Общество св. Йоана Крестителя. Владыкове собі на засіданю выслухали дакотры припомінкы ку перекладу і схвалили зряджіня комісії біблістів, котры сконтролюють русиньскый текст в компарації з церковнославянськов і греческов верзійов Нового завіта.

Є так надія, же Новый завіт не буде чекати так довго на свое выдання як молитвенник, і Русины будуть годны чітати в скорім часі цілый Новый завіт у своїм материньскім языку. Уж теперь за молитвенник радують ся в Господі, і маю надію, же штораз веце будуть ся годны так радовати у языку своїм, своїх предків, при далшых тлумачінях і їх запроваджаню до практичного літургічного жывота.

ПЕТРО МЕДВІДЬ



## Vzpomínka na Miroslava Zikmunda

Z mnoha vzpomínek na velikána naší kultury pro mě stále zůstane nejmilejší beseda k potě Tomáše Garrigue Masaryka, konaná v Bakalově sále Bílého domu v Brně 7. března 1992 k 142. výročí jeho narození. Besedu pořádalo Hnutí čs. porozumění a v tomto duchu také proběhla. Účastnili se jí usměvavý Miroslav Zikmund, spisovatelka Hana Ponická, профе-



sor Ivan Štúr, profesor Radoslav Večerka, duchovní Jarmila Plotěná, farář Jan Šimsa a moderátor Jan Kruml. Beseda byla živá, srdečná, s dotazy občanů a diskusí; týkala se nejen prezidenta Osvoboditele, ale také česko-slovenských vztahů, které tehdy byly již v období houstnoucích svárů. Miroslav Zikmund vyvolal ve svém květnatém vystoupení salvy smíchu, při vzpomínkách na pohřeb TGM i vzlyky v sále. Přinesl s sebou a ukázal nám brožurku o TGM, kterou jako skautík dostal od vedení skautu.

Jan Kruml

## Pátrání po osudu Mořice Rappaporta

Jmenuji se Vladimír Petrlák, jsem novinář a nyní žiji v Polsku. Zabývám se výzkumem vlivu Československa v Latinské Americe a v této souvislosti jsem narazil na tuze zajímavou postavu, o které však nelze skoro nic bližšího nalézt.

Tento muž jménem Mořic Rappaport se narodil v roce 1916 ve vsi Turi Remety (okres Perečín), v roce 1939. emigroval do Argentiny a od roku 1951 žil v Československu. Potřeboval bych najít někoho, kdo zná dějiny a osudy podkarpatských Židů, kdo se v této problematice nějak pohybuje a ví, kde lze informace najít. Onen Rappaport pocházel ze živnostnické rodiny, která patrně byla celkem zámožná, neboť on sám studoval v Užhorodě a mohl v nebezpečné době vycestovat do té Argentiny; byl dobře vzdělaný, znal 11 jazyků, a byl hudebně zdatný (houslista). Myslím si tedy, že nějaká stopa po té rodině či po něm by někde mohla být.

Nevíte, kdo by mě mohl alespoň navést k potřebným zdrojům? Píši další knihu a tyto informace by mi mohly hodně pomoci.

Děkuji a přeji vše dobré

Vladimír Petrlák

## Několik poznámek k článkům v časopise

První je k článku Перед 75-ма роками зачали агітовати до «обіцяної землі» v č. 3/2021. Autor přináší řadu zajímavých historických faktů, která nám nebyla dosud známa. Ovšem jeho výchozí společenskopolitická pozice si zaslouží určité korektivy. Autor v úvodu navozuje situaci, jako kdyby československá vláda voluntaristicky rozhodla o „odsunu“ části německého a maďarské-

ho obyvatelstva. Píše, citujeme: «Насильно выселены были... Схосновала ся при них колективна вина...»

Na prvním místě je třeba zdůraznit, že o „odsunu“ rozhodly velmoci (uvádíme v abecedním pořadí: Sovětský svaz, USA a Velká Británie) na postupimské konferenci. Záměrně dáváme slovo odsun do uvozovek. V dokumentech postupimské konference se používá v anglické verzi, která je autentická, absolutně neutrální výraz *transfer*, v překladu přesídlení, přestěhování, transfer. Toto slovo má původ v latinském slově *transfere*, což v překladu znamená přenášet, překládat, přemístit. Pro úplnost dodáváme, že v ruské verzi postupimských dokumentů se užívá slovo *перемещение*, které asi překládat netřeba. Československá vláda jen provedla rozhodnutí velmocí. A to je třeba stále připomínat! Takže žádné vyhánění (expulsiom, Vertreibung, Austreibung, изгнание, apod) nýbrž *transfer*, což ani čeština nemusí nahrazovat svými slovy (odsun, vysídlení apod.) neboť jde o mezinárodní výraz všem srozumitelný, aby nemohlo dojít později k jeho překrucování. A bez zajímavosti není ani skutečnost, že žádná ze signatářských velmocí toto rozhodnutí nikdy nezpochybnila.

Z dalších textů kvitujeme hodnotnou informací Jana Čopíka o Světovém kongresu Rusínů v polské Krynici - Zdroj.

Pokud jde o krátkou připomínku Zdeňka Cvrkala o budoucnosti Podkarpatské Rusi, tak s ním souhlasíme, jen s tím rozdíl, že tamější obyvatelstvo, jak jsme se osobně přesvědčili, bude raději pod Maďarskem než pod Ukrajinou.

S pozdravem „Sciencia nobilitat“

Ing. Jan Mlčoch, JUDr. Petr Šáda,  
Ján Kasič, Miroslav Verner

## Mladý Kričfaluši má vojenskou postavu i generálské chování

Neřekli byste, že je mu teprve sedmnáct let. Ve fotbalové Slavii hraje v zadních řadách v sestavě devatenáctiletých. A nemůžete ho přehlédnout. Je urostlý, v Čechách se říká „kluk jak jedle“. To je přesně o něm. Výška

177 centimetrů, váha 67 kilo. Pohybová dynamika je nepřehlédnutelná. Jeho příjmení napovídá, že by mohl být z rodu tolik uznávaného a ceněného generála Michala Kričfalušeho. Opravdu je? Je generál jeho praprastrýc? To by si netroufl stoprocentně tvrdit, ale jejich rusínský rod je podle rodičů rozprostřen více po Moravě na Olomoucku a Kroměřížsku. Myslím, že při nějakém příštím a delším pátrání mezi předky a příbuznými by se určitě objevila odpověď stoprocentně pravdivá a úplná.

O charakteristiku a názor na hráče i rod jsme požádali šéftrenéra dorostenců Slavie Miroslava Beránka (se Slavií vyhrál Český pohár 2002 a ve stejném roce přivedl reprezentaci do 21 let k titulu mistrů Evropy). Řekl: „Když se dnes podíváte na trávník, tak jeho projev je až vojensky zodpovědný. V obraně i záloze a jakési velitelství je patrně v tom, že na sebe okamžitě bere zodpovědnost za spád hry a své spoluhráče vlastně diriguje. Šéf, dirigent, velitel. Bude o něm ještě

slyšet. Začínal v žácích SK Kraslice daleko od známých klubů. Pak si ho všiml Baník Sokolov a v roce 2018 jsme ho přivedli k nám do Slavie. Byl pořád lepší, své vrstevníky výkonem převyšoval. Věřím i v jeho blízké nominace do mládežnických reprezentací. Při dosavadním vývoji jeho kariéry o něm ještě určitě uslyšíme.“

VLADIMÍR ZÁPOTOCKÝ

